NIC F1ELDS
CAIUS IULIUS
CAE SAR
Viaţa, strategiile, tacticile şi bătăliile celor mai mari comandanţi militari din istorie
7
ilustraţii de PETER DENNIS
LITERA®

Julius Caesar Nic Fields
Copyright © 2010 Osprey Publishing Ltd Publicată pentru prima dată în Marea Britanie în 2010 de către Osprey Publishing Ltd
Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România tel.: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372; e-mail: comenzi@>litera.ro
Ne puteţi vizita pe
jfc www.litera.ro
Caius Iulius Caesar Nic Fields Copyright © 2014 Grup Media Litera pentru versiunea în limba română Toate drepturile rezervate
Traducere din limba engleză Graal Soft
Editor: Vidraşcu şi fiii Serie coordonată de Ilieş Câmpeanu Redactor: Ilieş Câmpeanu
Corector: Georgiana Enache Copertă: Bogdan Mitea Tehnoredactare şi prepress: Marin Popa
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României FIELDS, NIC
Caius Iulius Caesar / Nic Fields; trad.: Graal Soft. - Bucureşti: Litera, 2014 ISBN 978-606-741-068-6
I. Graal Soft (Bucureşti) (trad.)
94(37)”-00” Caesar,C.I.
929 Caesar,C.I

CUPRINS
Introducere 9
Anii timpurii 14
Viaţa de militar 24
Ora destinului 33
Principalii oponenţi militari 97
După încheierea ostilităţilor 113
Modul de gândire 124
O viaţă în cuvinte 130
Glosar 137
Bibliografie selectivă 138
Indice 140

DR. NIC FIELDS şi-a început cariera ca biochimist, înainte de a intra în cadrul trupelor de desant şi amfibii ale Marinei Regale Britanice. După ce a părăsit viaţa militară, şi-a reluat studiile universitare şi a obţinut un doctorat în istorie antică la Universitatea din Newcastle. A fost director-adjunct la Şcoala Britanică din Atena, Grecia, şi apoi lector de istorie antică la Universitatea din Edinburgh. Acum este autor liber-profesionist şi cercetător.
PETER DENNIS s-a născut în 1950. Inspirat de reviste contemporane, precum Look and Learn, a studiat grafica şi ilustraţia la Liverpool Art College. De atunci, şi-a adus contribuţia la sute de cărţi, în special cu subiect istoric, multe apărute la Editura Osprey. Este un pasionat

al reconstituirilor de bătălii faimoase şi realizator de machete. Actualmente locuieşte în Nottinghamshire, Marea Britanie.

ş jr*

INTRODUCERE

Sub mantia istoriei, soarta celor mai mulţi dintre noi dispare fără urmă şi, de obicei, oamenii care rămân consemnaţi datorează acest lucru faptului că alt individ alege să îi imortalizeze pentru posteritate. Homer l-a imortalizat pe Ahile, iar Vergilius pe Enea; Platon, alături de Xenophon cel modest, a păstrat memoria lui Socrate. Caius Iulius Caesar, cunoscut drept Iulius Caesar şi considerat, de comun acord, unul dintre cei mai mari oameni pe care i-a dat istoria, a avut grijă personal de propria reputaţie.

Pentru noi, oamenii moderni, cucerirea Galliei rămâne cea mai mare realizare a lui Caesar; însă, în acea perioadă, nu a fost decât încă o treaptă în lupta sa pentru putere. în aceasta, Caesar a avut marele avantaj de a fi atât om de litere, cât şi războinic, întruchiparea zeităţilor Marte şi Minerva. Acest talent i-a permis să fie, după cum spuneau romanii, propriul său vestitor. A scris şapte cărţi pe care le-a denumit „Comentarii", commentarii, despre campaniile sale în Gallia şi încă trei despre războiul care a urmat împotriva fostului său aliat şi rival politic, Cnaeus Pompeius Magnus, cunoscut sub numele de Pompei cel Mare.

Alte commentarii suplimentare, pe care noi le numim cărţi, nu au fost scrise de Caesar însuşi, ci produse după moartea sa de ofiţerii care activaseră sub comanda lui, acoperind operaţiunile finale în Gallia şi restul războiului civil.

Numindu-le commentarii, autorul a dat de înţeles că acestea nu sunt istorie plictisitoare, ci mai degrabă rapoarte din prima linie ale unui comandant, însufleţite de scrisorile schimbate între Caesar şi Senat. Cel mai probabil, a scris toate cele şapte commentarii despre Războiul Galic, Bellum Gallicum, în iarna lui 52-51 î.Hr. (o ipoteză care nu este unanim acceptată), ceea ce înseamnă că acestea au fost publicate într-un moment deosebit de oportun. Poate că unii l-au ironizat pe Caesar pentru creştetul său chel şi aventurile sale sexuale, însă imaginea care i se conturează în commentarii - soldat, om de stat şi strateg - a avut o contribuţie importantă în a face gurile rele să tacă şi a-i asigura popularitatea de care avea nevoie pentru a învinge în eventuala confruntare cu Pompeius, întrucât aceasta prezenta un Caesar roman care era mai mult decât egalul lui Pompeius, marele cuceritor al estului.

în vreme ce Pompeius era glorificat de intelectualitatea greacă din jurul său, întrucât marele om nu se simţea în largul său ca autor, Caesar era acum glorificat de propria latină clară. „Evită cuvintele necunoscute - obişnuia el să spună - aşa cum marinarii evită stâncile" (Aulus Gellius Noctes Atticae I, 10, 4), şi, conform calculelor, Caesar a utilizat un vocabular de 1 300 de cuvinte, aproape curăţat de intervenţii colocviale şi de termeni de provenienţă străină (Welch-Powell, 1998: 21). Scrise elegant şi lucid, la persoana a treia, fapt care i-a permis să îşi consemneze numele de 775 de ori, nici o personalitate nu aruncă atât de natural o umbră mai mare în aceste commentarii decât Caesar însuşi, care se stilizează în ceea ce, în zilele noas-tre, am numi un brand. Cu sau fără Shakespeare, Caesar (văzut de Caesar) ar fi rămas oricum în istorie pentru că, pur şi simplu, aşa hotărâse el că trebuia să se întâmple.

INTRODUCERE

De fapt, Bellum Gallicum nu a fost niciodată conceput să devină un exponat prăfuit intr-un muzeu, iar ambiţia lui Caesar a dat roade. Insă nu trebuie să uităm că experienţa lui militară de dinainte să meargă în Gallia era minimală. Aceasta includea o întâlnire privată fascinantă cu piraţii pe vremea tinereţii sale (75 î.Hr.) şi o participare de scurtă durată ca ofiţer în Asia şi Cilicia (al Doilea Război Mitridatic, 83-81 î.Hr.), unde avea să câştige cea mai importantă decoraţie a Romei, corona civica, pentru că îi salvase viaţa unui coleg soldat în timpul asediului de la Mytilene (81 î.Hr.). Este posibil să fi avut parte de ceva acţiune şi în calitate de tribun militar în timpul răscoalei lui Spartacus (73-71 î.Hr.), poate chiar sub comanda lui Crassus însuşi. De asemenea,
Naşterea lui Venus, frescă din peristilul Casei Venerei Marine, Pompeii, a treia pătrime a secolului I î.Hr. Ne putem întreba câţi dintre marii căpitani ai umanităţii îşi pot regăsi originile într-o fiinţă divină. Oricum, Caesar avea imaginea zeiţei Venus pe un inel pe care îl purta întotdeauna
şi îi invoca numele în momentele de pericol.
(Colecţia Fields-Carre)
11

CAIUS IULIUS CAESAR

Bust din marmură al lui Caesar (Palermo, Museo Archeologico Regionale, N.1.1967), o copie din perioada dinastiei lulio-Claudiene a originalului din secolul I î.Hr., de provenienţă necunoscută. Dintre toate personalităţile Antichităţii, moartea lui spectaculoasă la idele lui Marte avea să îi confere celebritatea.
Un geniu nu doar cu sabia, ci şi cu pana, Caesar, conform lui Cicero, a fost şi un orator elcovent şi convingător.
(Colecţia Fields-Carre)
cu câţiva ani înainte de comanda în Gallia, văzuse din proprie experienţă ce însemna războiul tribal, în calitate de propretor în Iberia (61-60 î.Hr.).

INTRODUCERE
Se spune că adevărata continuitate a unui om nu se stabileşte prin sânge, şi adevărul este că succesorul militar direct al lui Alexandru a fost marele Pompeius, care a avut parte de victorii glorioase în toate cele patru colţuri ale lumii, nu Caesar, distrugătorul Galliei. Şi totuşi, campaniile din Gallia au fost pentru Caesar o şcoală dură a războiului, o arenă în care a putut să îşi înveţe meseria şi în care armata sa a putut fi disciplinată şi întărită. La sfârşitul mandatului de zece ani în Gallia, Caesar era un comandant imperturbabil şi îndrăzneţ, cu o armată foarte eficientă şi loială până la fanatism.
13

ANII TIMPURII
Caesar s-a căsătorit cu Cornelia, fiica consulului Cinna al republicii, şi au avut o fiică, Iulia, numită după o mătuşă pe linie paternă, soţia lui Marius, acelaşi Marius care reorganizase armata şi o condusese către un şir de victorii răsunătoare în Africa şi Gallia. Când Sulla a intrat în Roma a doua oară şi a devenit dictatorul acesteia, reînviind o magistratură de urgenţă ce devenise învechită cu mult timp înainte, i-a ordonat unui Caesar în vârstă de optsprezece ani să divorţeze de Cornelia ca semn de loialitate faţă de noul stăpân militar al republicii. Caesar refuză. Sulla e impresionat de curajul lui şi îl cruţă, spunând: „în acest tânăr sunt mai

mulţi Marius" (Plutarh, Caesar 1, 2). Dacă această poveste este adevărată, atunci Sulla trebuie să fi fost un judecător remarcabil al personalităţii sale.
Caesar s-a născut în anul 100 î.Hr., în al şaselea consulat al lui Marius. Cu câteva luni înainte de naşterea sa, Marius se bucura de gloria aproape supraumană a celui de-al doilea triumf, cel asupra cimbrilor şi teutonilor. Busturile strămoşilor din atriul Iuliilor includeau zece consuli, însă opt dintre aceştia trăiseră în zilele întunecate şi îndepărtate ale secolului V î.Hr., doar unul având ghirlanda triumfală, stră-stră-stră-stră-străbunicul lui Caesar, victorios după o luptă minoră ce avusese loc lângă Brundisium în 267 î.Hr. Astfel, familia reuşise să dea un singur consul de-a lungul întregului secol II î.Hr., în momentul cel mai glorios al expansiunii peste mări a Romei.

în acel moment, o legătură prin căsătorie cu Marius valora mai mult pentru familie decât propria sa istorie şi poate fi motivul pentru resuscitarea acesteia, marcată de consulii Iuliilor (unchiul lui Caesar şi doi veri ai acestuia) în 91, 90 şi 64 î.Hr.
Din majoritatea punctelor de vedere, începutul carierei lui Caesar a fost unul convenţional, spre deosebire de cel al lui Pompeius, şi ar fi eronat să insistăm (aşa cum face biograful său grec Plutarh) că şi-a început ascensiunea
Se spune despre Caesar că ar fi avut o aventură cu Nicomedes al Bitiniei în timp ce servea drept trimis al Romei la curtea regelui în Prusa (81 î.Hr.).
Această aventură i-a atras porecla deloc flatantă de „Regina Bitiniei“. Redenumit Bursa de către otomani, oraşul a servit drept primă capitală a acestora (1326). Faţada sudică a Koza Hani (1451).
(Colecţia Fields-Carre)

' :rs'
CAIUS IULIUS CAESAR
către putere şi glorie cu un plan bine pus la punct pentru a obţine supremaţia la Roma. Nu a fost chiar atât de simplu - istoria rareori e simplă. însă nu încape îndoială că Caesar era foarte conştient de cum să profite de pe urma fiecărei acţiuni care i-ar fi putut mări prestigiul. Acest lucru este clar încă de la începutul carierei sale politice, în 69 î.Hr. - cu mult timp înainte de succesele sale în Gallia - în timpul înmormântării mătuşii sale Iulia. Funeraliile romane erau considerate un prilej de a onora atât persoana decedată, cât şi măreţia familiei. Erau organizate mai mult pentru vii decât pentru morţi. Astfel că această ocazie l-a determinat pe Caesar să facă prima încercare de a deveni liderul popularilor (populares - „radicali" sau - pentru oponenţii lor - „demagogi") care în trecut îl urmaseră pe Marius. Sulla era deja mort de zece ani în acel moment, însă urmaşii acestuia, optimaţii (op- timates - „oamenii foarte buni“) deţineau controlul în Roma şi întregul program politic al dictatorului fusese o încercare de a reteza tradiţia popularilor şi de a menţine puterea şi privilegiile adânc înrădăcinate ale oligarhiei senatoriale. în timpul procesiunii funerare, Caesar a prezentat, pe lângă imagini ale altor membri ai familiei, şi imaginea unchiului său decedat, Marius, soţul Iuliei şi cel mai mare inamic al lui Sulla.
Prezentarea imaginilor rudelor era o practică obişnuită, însă expunerea imaginii lui Marius era un gest îndrăzneţ şi periculos, deoarece statul interzisese acest lucu. Astfel, acţiunea lui Caesar a fost o provocare intenţionată la adresa unora dintre cele mai puternice familii romane care îl susţinuseră pe Sulla. Gestul său a fost criticat, dar nu pedepsit. Patru ani mai târziu, în calitate de edil, avea să înlocuiască pe ascuns trofeele lui Marius

16

ANII TIMPURII

Din moment ce romanii credeau că Enea (Aeneas), fiul lui Venus, era strămoşul lor, întrucât fiul său Iulus ar fi fondat Alba Longa, aceştia dădeau o mare importanţă Troiei. Caesar, care se considera descendent al lui Iulus, a oferit sacrificii la Templul Atenei în timpul unei vizite la Troia, în drum spre Egipt, după bătălia de la Pharsalus. Aceste elemente arhitecturale de marmură împrăştiate sunt tot ce a rămas din templu.
(Colecţia Fields-Carre)
17

CAIUS IULIUS CAESAR
de pe Capitoliu şi din nou supravieţuieşte atacului din partea facţiunii lui Sulla, devenind purtătorul de cuvânt al Marianilor, care îi încurajau comportamentul. Când a început să afişeze imagini ale lui Marius, devenit de mult timp o persoană ignorată, în inscripţiile însoţitoare nu a fost făcută nici o menţiune despre triumful unchiului său în Africa, ci mai degrabă despre victoriile sale asupra celei mai periculoase ameninţări împotriva Romei din perioada recentă - cimbrii şi teutonii. „Şi toţi cei care le-au văzut s-au uimit de bărbatul cel îndrăzneţ care le întinsese capcana - era destul de evident cine fusese acesta" (Plutarh Caesar 6, 2). Avea să se dovedească drept cel mai iscusit popularis din politica romană, însă, prin naştere, era un patrician adevărat, descendent din cea mai veche nobilime din istoria romană. întrucât dinastia Iuliilor îşi susţinea descendenţa din regii legendari din Alba Longa şi, prin aceştia, din părintele întemeietor Enea din Troia, a cărui mamă era zeiţa Venus şi al cărui fiu, Iulus, dăduse numele familiei. în fiecare societate, aristocraţia era cea care se trăgea dintr-o linie foarte veche, din motivul evident că aceasta este măsurată prin poziţiile de putere deţinute de-a lungul unui timp îndelungat. Era un joc încântător dacă se întâmpla să fii aristocrat, unul pe care Caesar, cu originile sale şi virtutea sa morală ilustre, l-a jucat superb. Frica nu făcea parte dintre trăsăturile de caracter ale lui Caesar. în anul 75 î.Hr., în timp ce se afla pe o corabie ce se îndrepta spre Rhodos, a fost capturat de piraţi cilici- eni. Aceştia au pus o răscumpărare de douăzeci de talanţi pe capul lui, o sumă enormă, însă Caesar a considerat-o prea mică şi i-a informat cu obrăznicie că valora cel puţin 50. Piraţii au râs şi i-au lăsat pe câţiva tovarăşi de-ai lor

ANII TIMPURII
să meargă pentru a primi banii de răscumpărare. între timp, Caesar i-a tratat pe piraţi de parcă ar fi fost paznicii lui personali, dându-le ordine şi lăsând clar de înţeles cine comandă acolo. Aceştia au continuat să joace jocul lui şi au râs chiar şi atunci când acesta le-a spus că, după ce va fi eliberat, se va întoarce să se răzbune. îndată ce răscumpărarea e plătită, Caesar e trimis la ţărm. Merge imediat la Milet, adună o flotă mică, se întoarce şi face exact ceea ce promisese. Toţi piraţii pe care reuşeşte să îi prindă suferă pedeapsa romană îngrozitoare a crucificării. însă, pentru că îl trataseră bine în timpul captivităţii
Conform lui Suetonius (Dl 2, 2), istoria l-a remarcat prima dată pe tânărul Caesar atunci când acesta „şi-a făcut un nume“ în timpul asediului roman de la Mytilene (81 î.Hr.), oraş pe atunci ocupat de soldaţii lui Mitridate. Privire generală asupra oraşului Mytilene - azi dominat de ruinele unui castel genovez (1374) - cu vedere la est din vechiul port.
(Colecţia Fields-Carre)

(g$

sale, le taie gâtul înainte să fie urcaţi pe cruce, ca dovadă a compasiunii sale (DI 74). Funcţionarii cunoscuţi ca edili urmăreau să îşi atragă popularitatea organizând ludi honorarii, jocuri suplimentare legate de spectacole de teatru sau de circ. Edilii supravegheau viaţa publică din Roma la nivelul străzilor şi curând au învăţat că îşi puteau manipula funcţia pentru a-şi spori şansele de a fi aleşi în magistraturi superioare. Fondurile oferite de stat puteau fi folosite de edili pentru a organiza festivaluri publice adecvate, însă, pentru a face impresie cu adevărat, aceştia trebuiau să bage mâna în propriul buzunar. Astfel de jocuri puteau fi foarte costisitoare şi, întrucât erau gratuite pentru public, nu se putea obţine profit din ele. Astfel că investiţia constituia un risc major şi mulţi s-au trezit aproape în faliment după un an în funcţie; însă dacă cineva ajungea să obţină unul dintre posturile politice superioare (şi mai profitabile), atunci putea să îşi acopere investiţia şi să înapoieze orice sumă de bani ar fi împrumutat. In calitate de edil, în anul 65 î.Hr., scrie Suetonius, Caesar organizează un spectacol cu gladiatori în onoarea tatălui său care murise cu douăzeci de ani în urmă: „însă adunase o oaste de luptători atât de puternică, încât oponenţii săi politici îngroziţi trec rapid o cerere prin Senat, limitând numărul de luptători pe care îl putea deţine cineva la Roma; astfel că ajung să se lupte mult mai puţine perechi decât fusese anunţat" (DI 10, 2). Caesar nu se lasă. Se asigură că toată lumea din Roma află că Senatul fusese cel care le furase unul dintre cele mai spectaculoase jocuri din toate timpurile. Chiar şi aşa, tabăra lui de gladiatori diminuată încă se ridica la 320 de perechi şi fiecare bărbat era echipat cu o armură realizată special, din argint solid.

ANII TIMPURII

Pentru a-şi perfecţiona abilităţile oratorice, Caesar părăseşte Peninsula Italică în 75 î.Hr. pentru a studia retorica la Rhodos sub îndrumarea renumitului maestru Apollonios, fiul lui Molon. însă, în drum spre insulă, este capturat de o bandă de piraţi. Privire generală asupra oraşului Rhodos, cu vedere spre sud-vest către fortul Sfântul Nicolae (1464), un turn cilindric construit de cavalerii ospitalieri.
(Colecţia Fields-Carre)
Spectacolul lui Caesar a fost nu doar un succes imens, ci şi o cheltuială imensă. Ca să facă rost de bani, Caesar a apelat la Marcus Licinius Crassus. Acesta fusese cel care înecase în sânge revolta lui Spartacus, însă Pompeius furase cea mai mare parte din merit. Magnificul Pompeius se afla în acel moment în est şi aduna chiar şi mai multă glorie pentru el însuşi, însă în curând avea să revină în arena politică de la Roma. Astfel că Crassus acceptă să îşi cheltuiască o parte din bogăţia sa uimitoare ca să ajute cariera unui potenţial rival al lui Pompeius. Conform lui

Caesar vizitează Templul lui Hercule (1894), pictură în ulei realizată de Godoy. Ştim că, în timp ce servea drept cvestor în Hispania Ulterior (69 î.Hr.), a vizitat un astfel de altar în Gades. Conform lui Suetonius, acolo Caesar a privit lung statuia lui Alexandru şi a oftat cum că, la vârsta lui, ‚yAlexandru cucerise deja întreaga lume" (DI 7). Adevăr sau legendă?
(AncientArt & Architecture)
Sallustius, „Se credea că Crassus ar fi fost fericit să vadă cum supremaţia lui Pompeius e ameninţată de ascensiunea altui bărbat puternic, oricare ar fi acela" (Bellum Catilinae 17, 7).

Postul de mare preot, pontifex maximus, devine vacant în 63 î.Hr. odată cu moartea lui Quintus Caecilius Metellus Pius (consul 80 î.Hr.), colegul lui Pompeius
22

ANII TIMPURII
din timpul Războiului Sertorian (79-72 î.Hr.). în calitate de cel mai important preot, responsabil cu coordonarea profeţiilor oficiale ale preoţilor şi a magistraţilor de la Roma, această funcţie era încununarea unei cariere distinse. Astfel că era oferit unor cenzori pensionaţi şi unor foşti consuli (consulares) foarte bine văzuţi, bărbaţi iluştri, precum nobilul conservator Quintus Lutatius Catulus (consul 78 î.Hr.), fiul colegului de campanie al lui Marius din războiul nordic şi candidat favorit. Caesar, care nu se ridicase peste funcţia de edil, are îndrăzneala să concureze cu el. în dimineaţa alegerilor, Caesar îşi sărută mama de rămas-bun cu remarca: „Mamă, azi îţi vei vedea fiul fie ca pontifex maximus, fie ca exilat" (Plutarh Caesar 7, 2). Foarte plauzibil este ca, după cum povesteşte versiunea lui Suetonius (DI 13), electorii să fi fost mituiţi la o scară uriaşă şi acesta să fi fost motivul succesului lui Caesar. A păstrat acest post onorabil până la moartea sa.
23

VIATA DE MILITAR
b
în 69 î.Hr., Caesar serveşte drept cvestor în Hispania Ulterior, însă această funcţie îl dezamăgeşte, întrucât nu îi oferea vreo oportunitate pentru glorie şi în curând se întoarce la Roma. însă, şase ani mai târziu, avea să revină acolo în calitate de propretor. Senatul îi asigură această funcţie pentru a-i contracara pe lusitani, o populaţie din vestul Iberiei care fusese supusă de Pompeius în timpul Războiului Sertorian, însă care acum ataca aşezările romane din peninsulă. Caesar, pare-se, era hotărât să se folosească de această ocazie pentru a-şi dezvolta cariera politică acasă şi, de asemenea, pentru a obţine o avere suficient de mare cât să-şi acopere datoriile uriaşe pe care le făcuse. într-o serie de expediţii extinse, iese victorios în mai multe acţiuni împotriva triburilor răsculate şi stabileşte autoritatea romană până la Atlantic. După ce stabilizează situaţia, se îndreaptă spre nord. Cu ajutorul flotei staţionate la Gades (Câdiz), ajunge în extremul nord-vest şi cucereşte aşezarea principală, Brigantium (La Coruna).
în urma acestor operaţiuni de-a lungul litoralului Atlan-ticului, încheiate cu un succes imens, lui Caesar i se acordă un triumf. Problema era că acesta dorea, de asemenea, să candideze pentru funcţia de consul în 59 î.Hr. şi, pentru a fi eligibil, candidatul trebuia să îşi înscrie personal numele şi, astfel, să intre în Roma, adică să treacă de pomo- erium, o graniţă virtuală sacră. Din păcate pentru Caesar,

24

VIATA DE MILITAR
legea spunea că un general victorios care îşi aştepta triumful trebuia să rămână în afara graniţelor oraşului cu soldaţii săi până primea permisiunea de a-şi păstra puterea, în cazul lui Caesar imperium pro praetore, în interiorul oraşului în ziua triumfului său. într-adevăr, printre prevederile cele mai importante ale constituţiei romane era ca nici o armată să nu fie adusă vreodată în Roma şi ca generalii să renunţe la comandă (şi la imunitatea legală pe care le-o dădea aceasta) înainte să intre în oraş.
Conform lui Plutarh (Cato Minor 31, 2-3), pentru a nu-şi pierde dreptul la triumf, Caesar cere Senatului permisiunea de a se înregistra in absentia. Mulţi dintre senatori sunt dispuşi să

accepte, însă Marcus Porcius Cato, cel mai înrăit duşman politic al lui Caesar, se opune. Trebuia

Caesar, statuie în stil neoclasic (Paris, Luvru, MR 1798) de Nicolas Coustou (1658-1733). Comandată în 1696 pentru Parc de Versailles (pentru a fi montată alături de statuia lui Hannibal de Sebastien Slodtz), postura (şi sceptrul acestuia) aminteşte cumva de le Roi Soleil Ludovic al XTV-lea. Rege al Franţei şi comandant militar timp de peste 70 de ani, Ludovic şi-a condus armatele în tinereţe, însă, spre deosebire de Caesar, nu a luptat niciodată într-o bătălie importantă. (Colecţia Fields-Carre)

CAIUS IULIUS CAESAR

luată o decizie înainte de lăsarea nopţii într-o anumită zi. în ultima zi de dinainte de închiderea listelor electorale, Cato se foloseşe de tactica sa preferată a prelungirii discuţiilor, ţinând o tiradă în faţa colegilor săi cu vocea sa tunătoare şi aspră, până când apune soarele. Dură şi clară, vocea lui Cato părea să iasă direct din zilele aspre şi pline de virtute ale unei Rome apuse. Cicero, care avea o admiraţie profundă pentru Cato, se plânge totuşi că acesta „se adresează Senatului ca şi când ar trăi în Republica lui Platon în loc de cloaca lui Romulus" (Ad Att. II, 1, 6). în orice caz, chiar în dimineaţa următoare, Caesar renunţă cu răceală la comandă, pierzându-şi astfel dreptul la triumf, şi intră în Roma pentru a fi ales, cu onoarea ştirbită. Totuşi, sacrificarea unui triumf de care avea parte o dată în viaţă reprezintă un indiciu pentru cât de sigur era că va obţine cea mai înaltă dintre funcţii.

Toţi consulii, odată ce îşi terminau mandatul, erau numiţi guvernatori, ca un curs firesc al lucrurilor. Conform lui Suetonius, Senatul, pentru a-i limita influenţa, îi oferă lui Caesar nu Iberia sau Gallia, ci comanda provincială banală a „pădurilor şi drumurilor" (DI 19, 2) din Peninsula Italică, care în mod normal era treaba unui pretor. Suetonius descrie acest lucru ca pe o insultă intenţionată la adresa lui Caesar. S-a sugerat că, din moment ce triburile galice se puseseră din nou în mişcare, Senatul dorea să îşi menţină un proconsul în Peninsula Italică, subliniind faptul că Caesar a câştigat comanda galică mai târziu în acelaşi an. însă se pare că acesta chiar fusese un complot politic clar al optimaţilor pentru a-l împiedica pe Caesar să preia o comandă importantă peste mare.

Caesar, care avea o viziune foarte clară, realizează imediat că i se oferea o posibilitate interesantă. Planul său

VIATA DE MILITAR

Legionari sculptaţi pe altarul lui Domitius Ahenobarbus (Paris, Luvru, Ma 975).

In războiul dus de Caesar,
instrumentul său special
era armata care, după cum
pretindea el însuşi, putea
asedia chiar şi cerurile,
cu sau fără el (Anon., Bellum
Hispaniense 42, 6). Aici,
în unitatea dintre Caesar
şi legiunile sale, se putea zări
o nouă ordine.
(Colecţia Fields-Carre)

avea să fie brutal de simplu: să îi atragă pe Pompeius şi pe Crassus cu el într-un echilibru reciproc al favorurilor. Caesar îşi pierduse triumful, Pompeius pierduse aprobarea unei legi a pământurilor pentru a-şi coloniza veteranii, iar Crassus fusese dojenit în privinţa unui contract recent cu guvernul, toate fiind rezultatul maşinaţiilor lui Cato şi ale optimaţilor. Crassus avea banii, Pompeius avea soldaţii, iar Caesar avea sprijinul oamenilor. Astfel, Caesar susţine că toţi trei ar trebui să îşi unească forţele şi resursele şi să întoarcă lucrurile în favoarea opoziţiei prin formarea unei facţiuni. Pompeius, care dorise să devină ginerele lui Cato, devine ginerele lui Caesar,

căsătorindu-se cu singura şi adorata fiică a lui Caesar, Iulia. Si asa se cimentează alianţa.

> » *

Trebuie să înţelegem că triumviratul nu avea autoritate legală în baza constituţiei şi că obiectivele sale erau pe termen scurt. Termenii legăturii politice erau foarte clari; Caesar avea să îşi folosească funcţia de consul pentru a da un set de legi în interesul tuturor celor trei, o legislaţie care fusese păstrată de Cato şi de clica sa. După ce reuşeau acest lucru, nu mai aveau un motiv real pentru care să menţină coaliţia, aşa că aceasta a funcţionat eficient. Pompeius a obţinut pământul pentru veteranii săi „fără opoziţie" (Cassius Dio 38, 7, 5). Pompeius şi-a adus veteranii - chiar oamenii care urmau să profite de pe urma legii oferirii de pământ - în oraş, o ameninţare tacită împotriva tuturor celor care ar fi dorit să se opună măsurii. Crassus reuşeşte să asigure recompensarea asociaţilor săi de afaceri, care la rândul lor „îl ridică pe Caesar în slăvi" (Appian, Bellum civile II, 13).

Bust de marmură (Viena,
Kunsthistorisches Museum)
al unui Caesar cu privirea
aspră. în timpul campaniilor
din Gallia, stilul său de a purta
războiul era să cucerească fie prin
violenţă fizică, fie prin presiune
psihologică. La fel ca astăzi, şi
atunci războiul avea feţele lui
Ianus: luptă şi un război al minţii,
nu doar un război al sângelui şi
fierului; răsplăteşte pe cel pasiv;
pacifică pe cel mândru.
(Andrew Bossi)

VIATA DE MILITAR
După ce îşi îndeplineşte obligaţiile faţă de cei doi colegi ai săi, Caesar încearcă să îşi consolideze propria poziţie constituţională şi să se pregătească pentru funcţia de proconsul. In acest scop, îşi repartizează guvernarea provinciilor Illyricum şi Gallia Cisalpina (astăzi coasta balcanică a Adriaticii şi Italia la nord de fluviul Pad). Adăugarea Galliei Transalpina reprezintă o circumstanţă norocoasă, urmând morţii subite a guvernatorului numit deja. Probabil, duşmanii săi crezusră că reputaţia lui tot mai mare avea să fie îngropată în pământurile barbare de dincolo de Alpi şi că va fi ţinut la mare distanţă de arena principală. însă Caesar şi-a considerat numirea drept o şansă uriaşă de dezvoltare politică, întrucât aceasta îi dădea atât puterea de a-şi forma armata, cât şi de a obţine victorii care ar fi putut rivaliza cu cele ale lui Pompeius cel plin de onoruri şi de a strânge o avere de care avea mare nevoie pentru a-şi întrerupe dependenţa de Crassus cel putred de bogat. La fel ca în zilele noastre, reuşita în politică reprezenta o afacere foarte costisitoa-re, iar funcţia de proconsul trebuia să dureze până la o dată (aparent nespecificată) din anul 54 î.Hr. (extinsă ulterior pentru încă cinci ani, în 55 î.Hr.).
Colegii săi romani numeau pământurile îndepărtate ale Galiei drept Gallia Comata (Gallia Pletoasă), în timp ce partea din sud-est e denumită de obicei de Caesar drept Provincia. Numele oficial era Gallia Transalpina (Gallia de peste Alpi), spre deosebire de Gallia Cisalpina (Gallia de dincoace de Alpi). în Peninsula Italică, râul Rubicon marca graniţa dintre Gallia Cisalpina şi Italia. Gallia Transalpina, spre deosebire de Gallia Comata, făcea deja parte din imperiu. Aceasta ajunsese sub control roman în secolul II î.Hr., după dezvoltarea legăturilor

}0g

romane cu Massilia grecească (Marsilia de astăzi) şi stabilirea unui avanpost fortificat permanent la Aquae Sextiae (Aix-en-Provence), locul victoriei lui Marius împotriva teutonilor în 102 î.Hr. Gallia Transalpina le oferea romanilor un drum important pe uscat între Italia şi Iberia, unde influenţa romană era stabilită de mult mai mult timp.
Controlul asupra acestui drum, pe care au trecut mai multe armate romane, şi protejarea intereselor economice ale romanilor reprezentau, astfel, o preocupare importantă pentru Senat. Cicero scria că „toată Gallia e plină de negustori italici şi toată Provincia e plină de cetăţeni romani" (De re publica 3, 16), ceea ce, fără îndoială, era o exagerare; însă când stabilitatea Galliei este ameninţată de migrarea helveţilor şi de intrigile politice ale comandantului germanic Ariovistus, Caesar găseşte o scuză admirabilă pentru a-şi muta legiunile în adâncul unui teritoriu netrecut pe hartă.
Unchiul lui Caesar salvase Peninsula Italică de la ameninţarea invaziei cimbrilor şi teutonilor, ale căror victorii asupra comandanţilor romani anteriori constituie un fundal ce rezonează ameninţător în commentarii, însă încă rămânea amintirea vie a dezastrului care aproape se întâmplase. Migraţiile barbare erau un subiect de coşmar pentru romani, iar Caesar s-a folosit din plin de el, jucând cartea „ameninţării germanice". Evaluarea pe care o face scenei politice din Gallia - Gallia va trebui să devină romană, altfel va fi invadată de rasa germanică războinică şi cumplită - este probabil o exagerare uriaşă, însă ca justificare pentru campaniile sale în Gallia reuşeşte să îi convingă pe mulţi dintre cei care îşi aminteau spaima din urmă cu cinci decenii.

Forţele de care dispunea Caesar când a ajuns în Gallia Cisalpina reprezentau trei legiuni, numerotate de la VII la VIIII, cu încă o legiune, X, în Gallia Transalpina. De asemenea, formează de la zero două legiuni (XI şi XII) în Italia. Aceste şase legiuni erau susţinute de un număr nespecificat de mercenari, printre care călăreţi iberici, lăncieri şi poate şi călăreţi numizi, arcaşi cretani şi aruncători cu praştia baleari, alături de mai mulţi soldaţi gali adunaţi din partea locului, în principal călăreţi.
Nu ştim nimic despre istoria anterioară a legiunilor lui Caesar, cu excepţia faptului că se aflau deja în provinciile lui când a preluat comanda. Conform legislaţiei prin care fusese numit comandant, i se permit un cvestor care să aibă grijă de chestiunile financiare ale provinciei şi zece legaţi pe care îi putea numi el direct, fără să consulte Senatul.

Caesar, la fel ca Alexandru înaintea lui, avea să-şi câştige reputaţia căutându-şi inamicul, aducându-l într-o bătălie atent planificată şi anihilându-1. Pentru a obţine uşor acest lucru, trebuia să aibă controlul asupra întregii armate tot timpul, să fie suficient de aproape cât să citească bătălia fără a fi implicat în confruntarea iniţială. Astfel, în timpul unei acţiuni,
Caesar, spre deosebire de
Bust remarcabil (Berlin,
Altes Museum), cel mai
probabil al lui Caesar,
sculptat la aproximativ
50 de ani după asasinarea
acestuia, din basanit verde,
o rocă vulcanică din Wadi
Hamamat, Egiptul de Sus.
Caesar este probabil cel
mai faimos dintre romani,
numele său fiind perpetuat
în istoria europeană de mai
târziu în termeni precum
kaisar şi ţar. De asemenea,
a fost încorporat în calendarul
occidental ca luna iulie.
(Ancient Art & Architecture)

Alexandru, călărea foarte aproape în spatele liniei întâi a armatei. Din această poziţie sensibilă îşi încuraja oamenii, vedea comportamentul acestora şi îi răsplătea sau îi pedepsea după caz. De asemenea, putea vedea de aproape zona de luptă şi putea aprecia situaţia în timp ce miile de oameni se luptau, judecând lupta după moralul soldaţilor şi după strigătele ostaşilor săi şi ale inamicului. Cu ajutorul acestor informaţii putea aduce întăriri din liniile a doua sau a treia, pentru a exploata un succes sau a ajuta acea parte a liniei de luptă care se afla sub presiune. Cu alte cuvinte, Caesar avea un ochi tactic, adică abilitatea de a sesiza momentul decisiv şi nevoia de a in-terveni personal în bătălie atunci când armata sa era pe punctul de a fi înfrântă sau când sosise momentul atacului hotărâtor. Faptul că intervenţia personală pe câmpul de

luptă nu era considerată incompatibilă cu solicitările calităţii de lider poate fi remarcat din felul în care Caesar îl laudă (BG V, 33, 2) pe nefericitul Lucius Aurunculeius Cotta pentru că şi-a îndeplinit îndatoririle de comandant şi a luptat alături de soldaţii de rând.
Aşa cum rolul unui soldat era să lupte în bătălie, rolul unui comandant era să câştige bătăliile. Astfel, avea nevoie să estimeze unde şi când va apărea criza în luptă şi să se mişte în acea parte a liniei de luptă, şi nu există îndoială că, în acest rol, Caesar a adoptat o poziţie prudentă pentru a se asigura că reacţionează pozitiv şi instinctiv. La un moment dat, în timpul blocadei de la Dyrrhachium, Caesar îl desemnează pe Publius Cornelius Sulla comandant temporar. Când legatul este informat de un asalt asupra uneia dintre redute, susţinut de o singură cohortă, acesta se grăbeşte în sprijinul redutei cu două legiuni şi îi respinge pe pompeieni, iar când

ORA DESTINULUI
-JŞ? . it -A i w. V'Î^ * W.
Si *• toi-, ,'•3'*". —■* # 1 ..- 1. V . *<« ...
■ ■'■ > '-'T
;';■ \ -* * * ' « *
- / ' ' .'\ , -
f V #
Li % x'V-*” îi-5 fîi,~-'- .
- “ T \ -
'-'%2SS>'
‘ • • V ' * V
ă*af*-v .
Cazan de argint poleit cu aur (Copenhaga, Nationalmuseet), descoperit de muncitorii care extrăgeau turbă la Gundestrop, Iutlanda (1891). Dezasamblat şi depozitat intr-o turhărie ca ofrandă votivă, acesta a fost realizat probabil în Balcani, undeva la sfârşitul secolului II î.Hr. Unul dintre panourile interioare înfăţişează o procesiune de călăreţi celţi, care reprezentau trupele cele mai bune din orice armată celtă. Aceştia erau selectaţi în cea mai mare parte din rândul nobililor - acei equites menţionaţi de Caesar.
(Malene Thyssen)
oamenii lui se grăbesc să-i urmărească, îi cheamă înapoi şi este apostrofat pentru că procedase astfel. însă, la întoarcerea sa, Caesar consideră că Sulla procedase corect, întrucât, conform spuselor lui, „datoria unui legat şi cea a unui comandant sunt diferite: primul trebuie să facă totul după instrucţiuni, iar celălalt trebuie să ia măsuri liber, în interesul general" (BC III, 51, 6). La fel ca Napoleon mai târziu, Caesar insista asupra acţiunii independente. Aceasta era prerogativa comandantului.

rSrflL
CAIUS IULIUS CAESAR
Preia controlul absolut asupra armatei, hotărând totul, îndrumând soldaţii şi îndrumându-le şi săbiile. Aceasta era meseria comandantului. Să ai doar sabie nu era treabă de comandant. Astfel, de obicei îl găsim pe Caesar alături de soldaţii săi, expunându-şi viaţa şi trupul pericolelor mortale, încă de la prima sa acţiune, îndepărtează de acolo calul său şi pe cei ai ofiţerilor, pentru a le arăta oamenilor că el personal era dedicat bătăliei şi nu avea de gând să încerce să îşi salveze propria piele (BG I, 25,1). Caesar şi-a înţeles soldaţii aşa cum puţini comandanţi o făcuseră, cu excepţia probabilă a unchiului său, Marius. împărtăşea cu ei gloria, recompensele, dar şi munca, greutăţile şi, mai ales, pericolele meseriei de soldat. Nu căuta confort sau lux personal şi, încă din adolescenţă, fusese un călăreţ desăvârşit, care se

antrenase chiar să călărească la galop cu mâinile prinse la spate. în timpul campaniilor din Gallia chiar îşi formase obiceiul de a dicta scrisori în timp ce era călare. Cu toate că îşi asuma riscuri, Caesar se asigura cu grijă înainte: dacă intra într-o bătălie, decizia era luată fie din necesitate, fie din siguranţa că riscul era unul mic, iar răsplata foarte mare. într-o confruntare directă dură pe ţărmurile râului Sabis, armata lui Caesar este prinsă complet nepregătită în timp ce îşi instala tabăra, iar exemplul lui minunat de curaj avea să fie cel care să salveze situaţia. Spre deosebire de acest moment, la Alesia el conduce atacul final, când inamicul este în pragul înfrângerii, iar când soldaţii îşi dau seama că venea însuşi Caesar, luptă cu şi mai multă îndârjire. Oricum, înainte de a analiza calitatea de general a lui Caesar, trebuie să aruncăm o privire asupra bătăliilor pe care le-a purtat.

ţţjk

ORA DESTINULUI

Bătălia de la Sabis

în 57 î.Hr. devenise deja clar că Caesar se hotărâse să cucerească întreaga Gallie. După ce adună încă două legiuni (XIII şi XIIII), Caesar îşi îndreaptă atenţia către subjugarea belgilor, o confederaţie slabă de triburi care ocupa teritoriul de la nord de Sequana (Sena). Unii se stabiliseră pe litoralul Mării Nordului, iar alte grupuri semnificative treceau în Britannia de câteva generaţii, stabilindu-şi acolo regate. După ce înfrânge o armată considerabilă de belgi lângă Bibrax (Beaurieux sau Vieux Laon) pe teritoriul remilor, Caesar se îndreaptă rapid spre nord, împotriva triburilor mai îndepărtate de belgi, printre care şi cele ale nervilor, o populaţie de războinici neînfricaţi care susţineau că preferă să moară decât să accepte dominaţia romană.

Două legiuni încă erau pe drum, iar celelalte şase legiuni îşi pregăteau tabăra pentru noapte pe terenul mai ridicat de deasupra râului Sabis (Sambre), când inamicul a apărut din ţinutul cu mlaştini şi păduri de la trei sute de metri distanţă de pe partea cealaltă a râului, l-a traversat şi a pornit în goană pe pantă spre ei cu o viteză incredibilă. Conform lui Caesar - iar povestea care urmează se bazează în mare parte pe cea oferită de el în cel de-al doilea commentarius -, armata lui s-a confruntat cu cel puţin 60 000 de războinici ai nervilor, alături de atrebaţi şi viro- manzi. Oricare ar fi fost numărul real, aceştia i-au depăşit numeric pe cei 40 000 de legionari ai lui Caesar.

Aproape prinşi pe picior greşit de acest atac brusc, legionarii îşi lasă uneltele, îşi iau armele şi formează automat o linie de bătălie, adunându-se sub cel mai apropiat steag în loc să îşi caute propriile cohorte. Astfel se formează

o linie de luptă improvizată, cu legiones VIIII şi X Equestris apărând flancul stâng, legiones VIII şi XI pe centru şi legiones VII şi XII pe flancul drept. De partea cealaltă, nervii creează un flanc stâng foarte puternic, viromanzii ţin centrul, iar atrebaţii flancul drept. Cele două forţe de cavalerie se aflau deja în luptă, cu galii zdrobindu-i pe mercenarii romani, dintre care mulţi erau ei înşişi gali.

în ciuda faptului că linia de luptă era întreruptă de terenul accidentat, legionarii rămân fermi pe poziţii şi rezistă atacului belgilor. Centrul şi flancul stâng romane sunt victorioase, flancul stâng respingându-i pe atrebaţi în degringoladă pe pantă şi peste Sabis, apoi urmărindu-i pe terenul ridicat. însă această victorie lasă tabăra romană construită doar pe jumătate şi flancul drept al liniei de luptă expuse, iar unii dintre nervi atacă tabăra şi capturează convoiul de bagaje.

între timp, grosul nervilor depăşiseră flancul drept al romanilor. în mod normal, lovitura cea mai puternică dată de armata romană în bătălie venea din partea legionarilor, însă aici aceştia se aflau în mare dificultate, întrucât cei mai mulţi dintre centurioni fuseseră ucişi

Revers al unui denarius (Londra, British Museum), datat 48 î.Hr., pe care e reprezentat capul unui gal captiv. Galii aveau o reputaţie teribilă pentru agresivitatea lor, chiar în rândurile militarilor romani, care iniţial erau înspăimântaţi de aceşti nordici sălbatici şi masivi, care purtau săbii lungi de fier, se împodobeau cu coliere de aur, îşi lăsau mustăţi lungi şi plete, încleindu-şi pârul pentru a-l face să stea drept precum coama unui cal. (PHGCOM)

sau răniţi, iar rândurile lor deveniseră mult prea compacte pentru a le permite să acţioneze eficient. Situaţia era critică. însă Caesar, netulburat, încearcă să profite de toate avantajele pe care i le oferea poziţia sa. Descalecă şi ia un scutum de la un soldat din ariergardă, apoi îşi croieşte drum în prima linie, dând ordine către rândurile de soldaţi să facă loc, pentru ca legionarii, adunaţi din

Cercul apropiaţilor: Caesar înainte de Alesia

Cu toate că încă nu exista un comandant permanent de legiune, iar această situaţie avea să se prelungească până la stabilirea Principatului sub Augustus, existau, la fel ca pe vremea lui Marius, şase tribuni militari, tribuni militum, în fiecare legiune.

De asemenea, tribunii încă erau aleşi de cetăţeni în comitia centuriata, aşa cum a fost cazul tânărului Caesar (Plutarh, Caesar V, 1). Pe de altă parte, tribuni suplimentari puteau fi aleşi de general. în acest caz, condiţia de amiciţia era îndeplinită prin alegerea unui membru al familiei, a unui prieten sau a fiilor asociaţilor politici, care astfel puteau să îndeplinească serviciul militar şi să capete experienţa care le era de folos în cariera politică viitoare. Prietenul lui Cicero, Caius Trebatius, primeşte funcţia de tribun de la Caesar (Ad fam. 7,5,3; 8,1), iar pentru un tânăr nobil lipsit de experienţă această numire era cea mai rapidă cale de a începe o carieră politică, aşa-numitul cursus honorum.

însă nu există vreun caz de tribun care să fi comandat o legiune în acţiune în timpul campaniilor lui Caesar în Gallia. întrucât aceştia erau, invariabil, oportunişti politici pe termen scurt care priveau de fapt spre Roma, tribunii puteau fi o adevărată pacoste uneori. în locul lor, Caesar obişnuia să numească un ofiţer veteran, de obicei un legat (legatus, pl. legaţi), atât pentru comanda legiunilor individuale, cât şi în calitate de comandant al unei forţe expediţionare detaşate de armata principală.

De obicei senatori ca rang, unii dintre aceşti bărbaţi erau foşti guvernatori (proconsuli) sau comandanţi de armată, care puteau oferi autoritatea, experienţa şi stabilitatea de care avea nevoie legiunea pentru a funcţiona eficient. în Gallia, cel mai remarcabil legat a fost Titus Atius Labienus, secundul lui Caesar, ca legatus pro praetore (ofiţer subordonat care acţionează în locul unui pretor), care uneori era folosit drept comandant al unei armate

independente şi care comanda întreaga armată în absenţa lui Caesar. în timpul conflictului dintre Caesar şi Pompeius, îl găsim pe Labienus în cealaltă tabără îndată ce se declanşează bătălia.
Alt legat al lui Caesar la Alesia era Marcus Antonius.
Şi totuşi, din commentarii reiese că adevăraţii eroi erau centurionii. Aceştia erau un grup de oameni duri, aleşi cu grijă, foarte loiali şi curajoşi. Vorbind despre cei doi rivali renumiţi, Titus Pullo şi Lucius Vorenus, care se întreceau în dovezi de curaj, Caesar spune că respectivii centurioni erau „aproape să intre în primi ordines" (BG V, 44, 1). Cei şase centurioni din prima cohortă erau cunoscuţi sub numele comun de primi ordines („cei din primele linii") şi se bucurau de un prestigiu uriaş. Centurionii din primorum ordinum erau puşi de Caesar la un loc cu tribunii şi erau consideraţi membri ai consiliilor de război pe care le ţinea în mod regulat cu legaţii săi.
Comandanţii înţelepţi recunoşteau valoarea centurionilor nu doar în felul în care conduceau oamenii în luptă, ci şi în sfaturile preţioase pe care le ofereau pe baza experienţei lor de război. Caesar însuşi le asculta punctul de vedere şi îi folosea pentru a-şi transmite informaţiile şi ordinele către soldaţii de rând. Felul în care aceştia înţelegeau planul de bătălie era vital pentru succes din simplul motiv că ei erau aceia care îi conduceau pe soldaţi în luptă. Centurionii erau cheia succesului unei armate în bătălie, iar Caesar ştia asta.
Aid Caesar se află în cortul său de comandă, ţinând un consiliu de război. Caesar însuşi (1) ascultă părerea unora dintre „cei din primele linii" (2). în fundal se află Labienus (3) şi Antonius (4).
41

instinct împreună pentru a rezista atacului permanent al nervilor şi începând să cedeze presiunii, să poată să aducă în luptă cât mai multe săbii şi, astfel, să demoralizeze inamicul. Şi aşa se şi întâmplă, căci îndată ce războinicii din primele rânduri cad sub loviturile legionarilor, inamicul se opreşte, apoi se retrage. După un atac din ariergardă şi o altă bătălie, nervii sunt înfrânţi.
Esenţa tacticii este să îţi faci oamenii să lupte cu toate forţele, iar disciplina este piatra de temelie a tacticii. Aici îi întreceau romanii pe gali, nu în curaj. Galii luptau în bande de război fragile, care nu erau practic altceva decât grupuri de indivizi. Aproape că se luptau între ei pentru glorie aşa cum se luptau cu inamicul, dând năvală şi învârtind şi lovind săbii de fier cu intenţia de a transforma scuturile în ţăndări şi oamenii în bucăţi. Pe de altă parte, disciplina romană cerea perseverenţă. Rezistenţa oamenilor la oboseală şi o organizare bună, bazată pe sprijin reciproc, au dat naştere la această perseverenţă, împotriva căreia nici cei mai curajoşi nu puteau rezista. In plus, metoda obositoare a loviturilor puternice folosită de gali, cu toate că aceştia erau rezistenţi, nu putea ţine piept prea mult metodei mai agile şi mai puţin obositoare de a mânui sabia folosind fandarea.
încrederea prea mare a lui Caesar aproape că a dus la un dezastru, însă reacţia lui energică şi prezenţa lui acolo au ajutat la întărirea rezistenţei. Nervii, care refuză să se predea sau să se retragă, sunt anihilaţi. Această victorie semnificativă a slăbit în asemenea măsură puterea belgilor, încât chiar şi triburile germanice de dincolo de Rhenus (Rin) au trimis la Caesar mesageri care să anunţe că se predau.

ORA DESTINULUI
Asediul Alesiei
Spre sfârşitul anului 53 î.Hr., Caesar îşi mărise armata la zece legiuni, odată cu formarea a două unităţi (XIIII şi XV, ultima înlocuind-o pe XIIII cea „pierdută") şi împrumutând o alta,

legio I, de la Pompeius (parte a seriei sale consulare din 55 î.Hr.). în timpul iernii lui 53-52 î.Hr., Caesar recrutează în Gallia Transalpina soldaţi care nu erau cetăţeni, luând astfel naştere legio V Alaudae - teoretic, doar cetăţenii romani erau eligibili pentru serviciul în legiuni altă legiune, numerotată VI, fiind înfiinţată puţin mai târziu.
în al şaptelea commentarius, Caesar însuşi povesteşte destul de detaliat despre operaţiunile sale la poalele Alesiei (Alise-Sainte-Reine). Acest oppidum se afla în vârful unui deal oval asemănător unei terase (Mont Auxois, 406 m) cu partea de sus aplatizată şi cu pante abrupte, care cădeau aproape perpendicular pe o distanţă de aproximativ cincizeci de metri, în vreme ce platoul superior avea o lungime de doi kilometri şi o lăţime de şase sute de metri. Curgând de la est la vest, la nord şi la sud de oppidum se aflau râurile Oze şi Ozerain. în partea de vest a dealului, cele două văi ale râurilor se uneau şi formau o câmpie întinsă. Vercingetorix dă ordin să fie săpat un şanţ pe fiecare parte a dealului, făcând ca apropierea de oppidum să fie aproximativ la fel de dificilă ca un asalt, şi întăreşte platoul din jur cu un zid brut, înalt de 6 picioare romane (1,78 m), o extensie verticală a părţii mai abrupte a pantei dealului. Cu cei 80 000 de pedestraşi şi 1 500 de călăreţi ai săi, Vercingetorix considera că Alesia era de necucerit.
Având sub comanda sa mai puţin de 50 000 de legionari şi mercenari, Caesar începe totuşi asediul. După ce

analizează locul şi îi evaluează dificultatea, Alesia i se pare mai greu de apărat decât de asediat. Vercingetorix îşi trimite cavaleria să adune întăriri din toată Gallia, iar Caesar, la rândul său, construieşte o contravalaţie şi o circumvalaţie, lucrări de asediu elaborate care se întindeau pe un total de 25 de mile romane (37 de kilometri)

ORA DESTINULUI
Secţiune din lucrările lui Caesar pentru asediu de la Alesia, reconstruite la Beaune. Aici vedem gropile camuflate, dincolo de care se află şanţuri duble şi întărituri (construite aici din beton) acoperite cu o palisadă de lemn. Crengile sunt încorporate în întărituri, iar turnurile domină structura de apărare. întăriturile originale se întindeau pe o lungime de 11 mile romane, cu o linie de circumvalaţie corespunzătoare de 14 mile romane.
(Ancient Art& Architecture)

şi legau un lanţ înconjurător de 23 de forturi şi opt tabere. Liniile de asediu propriu-zise erau alcătuite dintr-un şanţ cu pereţi abrupţi, lat de 20 de picioare romane (5,92 m) care traversa câmpia la baza vestică a dealului, pentru a-i proteja pe cei care lucrau la contravalaţia ce se afla cu 400 de paşi romani în spate şi era orientată spre interior, către Alesia. Aceasta era alcătuită din două şanţuri de câte 15 picioare romane (4,44 m) lăţime şi 8 picioare romane (2,37 m) adâncime fiecare, acoperite de întărituri de pământ, şi o palisadă cu o înălţime totală de 12 picioare romane (3,55 m) şi prevăzută cu turnuri de observaţie din lemn la fiecare 80 de picioare romane (23,67 m). In partea de sus a întăriturilor de pământ erau încorporate cadre cu ţepi
Situl de la Gergovia (Gergovie), unde săpăturile de pe acest platou dreptunghiular au scos la iveală fortificaţiile oppidum-u/ui. Aceasta a fost fortăreaţa principală a avernilor, tribul lui Vercingetorix, şi locul în care, în 52 î.Hr., Caesar aproape că a fost înfrânt de acest general foarte talentat.

După bătălie, Caesar, care pierduse 46 de centurioni şi aproape 700 de legionari, pune capăt asediului asupra oppidum-i/Zui.
(Romary)

ORA DESTINULUI

Situl de la Uxellodunum (Puy-d'Issolud), cu vedere spre Duranius (Dordogne) lângă Vayrac. Ultima rezistenţă serioasă a fost în sud-vest, unde Drappes, un senon cu influenţă în rândul altor triburi, şi Lucterius, un cadurc din partea locului, preiau controlul asupra acestui oppidum. Această fortăreaţă stâncoasă cade după ce Caesar îi taie accesul la apă. Astfel se încheie războaiele galice, un conflict teribil şi mereu schimbător. Vedere aeriană înclinată asupra
Puy-d'Issolud, latura sud-vestică.
(Jean-Pierre Girault)
(cervi), pentru ca acestea să se proiecteze orizontal şi să împiedice orice încercare de escaladare.
Pentru a încetini apropierea unui asalt pe timp de zi şi pentru a întrerupe orice incursiune nocturnă a galilor asediaţi, romanii pregătesc obstacole şi mai elaborate, cum ar fi gropi circulare camuflate dispuse sub forma unei table de şah, denumite ironic de soldaţi lilia („crini"), care ascundeau ţăruşi ascuţiţi întăriţi la foc şi presărate

ORA DESTINULUI
cu stimuli („ţepi"), buşteni lungi cu ţepi de fier înfipţi în ei. între aceste capcane şi cele două şanţuri se aflau cippi („marcatori de hotar"), cinci rânduri de ţăruşi ascuţiţi, fixaţi în canale adânci de 5 picioare romane (1,48 m) şi întrepătrunşi pentru a forma un gard viu de ţepi. O linie paralelă de apărare şi obstacole este realizată apoi drept circumvalaţie împotriva armatei de întărire galice, care avea să sosească inevitabil.
Când această armată de întărire soseşte, romanii le ţin piept atât luptătorilor din Alesia, cât şi unui număr presupus de 250 000 de pedestraşi şi 8 000 de călăreţi care atacă. Caesar foloseşte cu abilitate liniile sale interioare, fortificaţiile şi instrucţia şi disciplina superioare ale oamenilor pentru a diminua avantajul galic, însă, după două zile de lupte grele, armata sa e adusă la limită. în a treia zi, galii, echipaţi cu fascine, scări de asalt şi cârlige de prindere, cuceresc unghiul nord-ves- tic al circumvalaţiei (Mont Rea, 386 m), care forma un punct crucial în apărarea romană. Disperat, Caesar conduce el însuşi ultimele trupe de rezervă într-un contraatac pe viaţă şi pe moarte, iar când călăreţii săi germanici îi depăşesc pe flanc pe gali şi îi atacă din spate, bătălia se întoarce decisiv în favoarea lui. Cu forţele de întărire spulberate şi proviziile de hrană din Alesia aproape epuizate, Vercingetorix se predă în ziua următoare.
Bătălia de la Pharsalus
Caesar însuşi nu menţionează niciodată bătălia de la Pharsalus, cea mai faimoasă confruntare din cadrul războiului civil. De fapt, în întreaga istorisire a evenimentelor

care precedă şi urmează bătălia şi a bătăliei în sine, nu menţionează vreun alt loc în afară de Larissa (Lârissa). Această informaţie topografică, aşa cum este furnizată în povestirea sa şi în alte surse, nu este de prea mare ajutor în identificarea locului exact în care s-a aflat câmpul de luptă.
In timp ce Appian, Plutarh şi Suetonius fac referire la „bătălia de la Pharsalus", Frontinus, Eutropius, Orosius şi autorul operei Bellum Alexandrinum, considerat de mulţi soldatul cărturar Aulus Hirtius, furnizează detaliul supli-mentar că lupta s-a dat undeva lângă „Vechiul Pharsalus",
o fortăreaţă pe un deal pe teritoriul Pharsalusului pro- priu-zis. Conform părerii generale, Pharsalus este Fârsala modernă, la aproximativ 5 km sud de râul Enipeios. Locul în care se afla Vechiul Pharsalus este contestat. O posibilitate este ca bătălia să se fi dat pe ţărmul nordic al râului, la capătul vestic al câmpiei, care este aproape în întregime închisă de dealuri. Pompeius avea tabăra pe un deal la capătul vestic al câmpiei, iar Caesar în câmpia de mai departe din est. Vechiul Pharsalus se afla peste râu, nu departe de tabăra lui Caesar.
Pe de altă parte, raportul lui Caesar despre bătălie ne permite să vedem armatele rivale chiar până la nivelul cohortelor individuale. Pe hârtie, Pompeius are echivalentul a 11 legiuni alcătuite din 110 cohorte, 45 000 de legionari plus 2 000 de veterani cu mandat expirat (evocaţi), conform estimării lui Caesar. Insă se ignoră faptul că Pompeius lăsase până la 22 de cohorte la datorie ca garnizoane detaşate, astfel că taberele erau mai apropiate ca putere decât sugerează Caesar. Caesar însuşi reuşeşte să trimită opt legiuni formate din 80 de cohorte cu putere mai mică, însumând, conform calculelor sale, 22 000 de legionari (BC III, 88, 5; 89,1).

Poate că legiunile lui Pompeius erau mai puternice, însă erau cu siguranţă mai lipsite de experienţă decât cele ale lui Caesar. La stânga se aflau cele două legiuni (I Pompeiană şi XV Caesariană) pe care le cedase Caesar în semn de „respectare a decretului dat de Senat la începutul conflictului civil" (BC III, 88, 1), acum numerotate
I şi III; în centru se aflau legiunile sale din Siria, la dreapta se afla legio Gemella din Cilicia şi câteva cohorte care veniseră din Iberia. Lucius Domitius Ahenobarbus (consul în 54 î.Hr.), venit în grabă după căderea Massiliei, comanda flancul stâng, Quintus Caecilius Metellus Pius Scipio (consul în 52 î.Hr.), cunoscut sub numele de Metellus Scipio, se afla în centru, iar experimentatul Lucius Afranius (consul în 60 î.Hr.) se afla pe flancul drept. Evocaţi, care îşi oferiseră voluntar serviciile, erau răspândiţi pe întreaga linie de bătălie. Pentru că avea puţină încredere în cei mai mulţi dintre legionarii săi, Pompeius dă ordin cohortelor să se desfăşoare pe o adâncime de zece rânduri şi să aştepte atacul inamicului, sperând să îşi păstreze recruţii nepregătiţi în formaţie compactă şi să îi împiedice să fugă (Frontinus, Strategemata II, 3, 22). Pompeius se baza pe cavaleria lui superioară numeric, de aproape 7 000 de oameni din cel puţin zece naţiuni şi susţinuţi de o armată de arcaşi şi aruncători cu praştia, pentru a-l depăşi pe Caesar pe flancul drept şi a-i respinge linia.
La fel ca armata lui Pompeius, armata lui Caesar era organizată în formaţia obişnuită triplex ades, însă era vital ca frontul acesteia să aibă aproape aceeaşi întindere ca frontul adversarului, astfel că, probabil, cohortele sale aveau o adâncime de patru sau chiar şase linii de front. Dându-şi seama de ameninţarea pentru flancul său drept,

Caesar ia o cohortă din linia a treia din şase dintre legiunile sale şi formează o a patra linie, poziţionată în spate şi ascunsă după cavalerie. Ca de obicei, în ordinea sa de luptă, Caesar aşază legio X Equestris pe dreapta şi le- gio VIIII pe stânga şi, întrucât aceasta suferise pierderi grele în timpul luptelor de la Dyrrhachium, o întăreşte cu legio VIII „pentru ca aproape să facă o legiune din două, şi le dă ordin să coopereze" (BC III, 89, l-2, cf. 93, 8). Cele cinci legiuni rămase sunt amplasate între acestea. Marcus Antonius este la comanda flancului stâng, Cnaeus Domitius Calvinus (consul în 53 î.Hr.) comandă centrul,
Ruinele Forum lulium (în partea dreaptă a aleii moderne), al cărui punct central era Templul lui Venus Genetrix, a cărui construcţie Caesar o făgăduise înainte de bătălia de la Pharsalus şi cea mai importantă clădire realizată de Caesar.
(Colecţia Fields-Carre)

iar Publius Cornelius Sulla, nepotul dictatorului Sulla şi ginerele lui Pompeius, comandă flancul stâng. Caesar însuşi petrece cea mai mare parte a bătăliei cu legio X Equestris, unitatea sa preferată, pe flancul drept, care era esenţial. Pentru bătălie, oamenii lui Caesar primesc parola „Venus, aducătoarea de victorie", care făcea referire la strămoaşa sa divină, în timp ce oamenii lui Pompeius aleg „Hercule cel nebiruit".
Titus Atius Labienus, fostul adjunct al lui Caesar, conduce cavaleria comasată a lui Pompeius împotriva flancului drept al lui Caesar şi curând pune pe fugă cavaleria inamică de doar aproximativ 1000 de oameni. Insă aceşti călăreţi novici îşi pierd dispunerea ordonată şi se amestecă într-un grup uriaş - mulţi dintre bărbaţii trimişi de suveranii din est erau slab instruiţi şi atât Appian (Bellum civilia 2, 76), cât şi Plutarh (Caesar 45, 2) îi descriu ca fiind tineri şi lipsiţi de experienţă. Brusc, a patra linie a lui Caesar, legionarii de rezervă, ţâşnesc din spatele liniei principale de bătălie şi atacă gloata cavaleriei, făcându-i să fugă în degringoladă către ariergardă. în momentul „scapă cine poate" care urmează, soldaţii din cavaleria uşoară ai lui Pompeius sunt lăsaţi în urmă şi masacraţi sau împrăştiaţi de legionarii lui Caesar. Atacul principal al lui Pompeius eşuase.
între timp, liniile principale de infanterie se înfruntă, iar oamenii foarte disciplinaţi ai lui Caesar se opresc
Oraşul modern Kalambăka, cu râul Penios, şi muntele Pind în spate. Kalambăka este Aiginion din Antichitate, „care domină drumul spre Tesalia“ (BC III, 79, 9), locul în care Caesar i se alătură lui Cnaeus Domitius Calvinus şi celor două legiuni de veterani ale sale (XI şi XII) înainte de marşul către Pharsalus.
(Colecţia Fields-Carre)

Farfurie de faianţă italiană din secolul XVI, decorată cu o scenă înfăţişând atacul cavaleriei de pe flancul estic al lui Pompeius împotriva flancului drept al lui Caesar, pe flancul său deschis de la Pharsalus. Cu toate că soldaţii erau adunaţi din peste zece naţii, numărul lor făcea ca acea forţă să

fie formidabilă. Planul ce implica folosirea cavaleriei părea să fie aducător de victorie, demn de însuşi Alexandru. însă, spre deosebire de Alexandru, care întotdeauna se lupta ca un erou homeric, Pompeius nu a condus personal atacul.
(Ancient Art & Architecture)
să îşi refacă rândurile când îşi dau seama că cohortele lui Pompeius nu înaintează pentru a-i întâlni, după cum era regula, şi că îşi începuseră atacul prea devreme. După ce refac liniile, centurionii dau ordin ca înaintarea să continue. Când oamenii lui Caesar se află la o distanţă de 20 de metri de inamic, aceştia îşi lasă suliţele (pila), apoi atacă de aproape cu săbiile scoase. Urmează o încleştare teribilă, iar cohortele din linia a doua sunt aduse în faţă. Cu alte cuvinte, soldaţii lui Pompeius nu cedează şi reabilitează tactica de luptă a comandantului lor. în vreme ce cohortele din linia a patra se întorc pentru a ameninţa flancul stâng acum expus al legiunilor lui Pompeius, iar Caesar îşi implică şi cohortele din linia a treia pentru a spori dinamismul atacului principal, armata lui Pompeius cedează. Se spune că Pompeius şi-ar fi aruncat mantia de general şi ar fi călărit în goană spre

ORA DESTINULUI
Traversare fatală: Caesar Ia Rubicon
în noaptea de 10-11 ianuarie, Caesar traversează Rubiconul în Peninsula Italică însoţit de o singură legiune, legio XIII, rostind, în greacă, un proverb al vremii: „zarurile să fie aruncate". Asta susţine Plutarh (Pompeius 60, 1), deşi proverbul este citat de obicei în latină - iacta alea est inquit. Alţii sugerează, după cum menţionează Suetonius (Dl 32), că rosteşte o replică din dramaturgul său grec preferat, Menandros, „zarurile au fost aruncate", citat, de asemenea, în latină - alea iacta est. Oricum, e clar că îşi lăsase viitorul în voia sorţii. Rubiconul era un râu mic şi mlăştinos care despărţea provincia Gallia Cisalpina de teritoriul Italiei propriu-zise. Pe de o parte, Caesar încă deţinea imperium pro consulare şi avea dreptul să comande soldaţi, însă pe de altă parte era un simplu privatus, un cetăţean oarecare.
Nu este cazul să intrăm în amănuntele disputei lui Caesar cu Senatul; este suficient să spunem că traversarea Rubiconului constituia în sine un act de război şi astfel se ajungea la o chestiune de luptă a unor soldaţi romani împotriva altor soldaţi romani. Caesar ajunsese la Rubicon în răcoarea beznei de dinainte de răsărit şi se pare că şovăise o bună bucată de vreme pe ţărmul nordic. Politician desăvârşit, Caesar nu a subestimat niciodată însemnătatea traversării acelui curs mlăştinos de apă. Le spune oamenilor săi „încă ne putem retrage, însă, odată ce ne vom afla pe acel podeţ, va trebui să ne luptăm" (Dl 31, 2). Au trecut. Pentru oamenii lui Caesar, trecerea Rubiconului însemna că aveau nevoie de victorie. Altfel, ar fi fost condamnaţi ca inamici ai statului şi pedepsiţi în consecinţă.
Aici Caesar se află pe malul nordic al Rubiconului. Stă singur, gândindu-se la viitor. în apropiere sunt ofiţerii săi, la fel de gânditori. în fundal, un grup de soldaţi ai lui Caesar joacă zaruri la lumina făcliilor.

coastă. Pentru el a fost sfârşitul îngrozitor al unei bătălii îngrozitoare. Tabăra lui, în care fuseseră pregătite banchete pentru sărbătorirea victoriei şi unde corturile fuseseră împodobite cu lauri, era cucerită. In acea noapte, Caesar ia cina în cortul lui Pompeius şi „întreaga armată

a petrecut pe cheltuiala inamicului" (Appian, Bellum civilia 2, 81). în final, experienţa a înfrânt superioritatea numerică. Oamenii lui Pompeius îşi pierduseră avantajul psihologic pe care l-ar fi avut dacă ar fi iniţiat ei primul atac. însă veteranii lui Caesar îşi dăduseră seama de capcană. Şi se opriseră în apropierea liniilor lui Pompeius pentru a-şi trage sufletul şi a-şi reface rândurile.
Cu toate că echipamentele, organizarea şi instruirea celor două armate erau identice, părerea generală este că la acea vreme Caesar comanda armata mai bună. Legiunile sale, cu toate că erau afectate de evenimentele recente, erau alcătuite din soldaţi călîţi şi disciplinaţi în timpul campaniilor din Gallia, veterani motivaţi de succesul lor şi loiali faţă de comandantul lor. în relatarea despre etapele finale ale evenimentelor din Gallia, Aulus Hirtius raportează că Caesar „avea trei legiuni de veterani cu o valoare excepţională - VII, VIII şi VIIII -, dar şi XI, o legiune compusă din soldaţi aleşi cu grijă, în floarea vârstei, care aveau deja şapte ani în serviciu şi de la care avea cele mai mari speranţe, cu toate că nu aveau încă aceeaşi experienţă sau reputaţie de curaj matur precum ceilalţi" (BG VIII, 8, 3). Pe de altă parte, legiunile lui Pompeius erau fie lipsite de experienţă, fie compuse din recruţi novici. Formaţiunile lui mai experimentate fuseseră pierdute definitiv în Iberia cu un an în urmă.
în ciuda instruirii deficitare şi a lipsei de experienţă a soldaţilor lui Pompeius, lupta a durat aproximativ patru

Stânga: Chiar dacă este foarte deteriorat, acest basorelief în calcar (Madrid, Museo Arqueologico Nacional, inv. 38418) din fortăreaţa iberică Osuna, Sevilla, înfăţişează clar un călăreţ înarmat cu o falcata scurtă, dar mortală, o armă preferată în Iberia.
(Colecţia Fields-Carre)
Dreapta: Basorelief în calcar (Madrid, Museo Arqueologico Nacional) din Osuna, Sevilla, înfăţişând un războinic îmbrăcat într-o tunică scurtă din lână sau pânză şi cu coif cu creastă. Are o sabie curbată, cu un singur tăiş, şi un scut aplatizat, oval, de mărimea corpului.
(Colecţia Fields-Carre)
ore. Caesar îşi părăseşte tabăra de dimineaţă, apoi urmează dispunerea trupelor pentru bătălie, apoi bătălia, apoi urmărirea. Şi spune că soldaţii lui erau obosiţi, deoarece confruntarea durase până la prânz. Acest lucru indică faptul că el o considerase lungă. Mai pretinde că pierduse doar 200 de oameni şi, din cauza stilului lor agresiv tipic de conducere, „aproximativ 30 de centurioni, bărbaţi puternici" (BC III, 99, 1). Din armata lui Pompeius,

15 000 de oameni muriseră pe câmpul de luptă, iar 24 000 au fost luaţi prizonieri de război. Au fost capturate nouă acvile. Majoritatea comandanţilor lui Pompeius au fost iertaţi, printre care şi Marcus Iunius Brutus, a cărui mamă, Servilia, fusese marea dragoste a vieţii lui Caesar şi chiar s-a presupus că Brutus, viitorul conducător al asasinilor lui Caesar, ar fi fost fiul lor.
Bătălia de la Thapsus
în lucrarea sa Precis des Guerres de Jules Cesar, Napoleon e fără cruţare când dă verdictul despre escapada din Alexandria a lui Caesar, arătând că oamenii lui Pompeius erau bine pregătiţi pentru campania din Africa şi pentru una nouă în Iberia. „Aceste două campanii - spune Napoleon -, care i-au solicitat mult geniu şi noroc pentru a-i aduce victoria, n-ar fi trebuit duse dacă nu s-ar fi mişcat rapid, după bătălia de la Pharsalus, împotriva lui Cato şi Scipio în Africa, în loc să înainteze spre Alexandria" 0Correspondance, voi. XXXII, pag. 63). După cum scria Cicero însuşi într-o scrisoare către Caius Cassius Longinus, celălalt viitor

conducător al asasinilor, „anul care a urmat i-a tentat pe unii să spere la victorie, iar pe alţii să se gân-deascâ superficial la înfrângere" (Ad fam. 15,15, 2).
Thapsus (Ras Dimasse, Tunisia) era un oraş-port situat pe un promontoriu cu vedere spre Marea Mediterană şi a reprezentat locul în care Caesar, care dispunea de 20 000 de legionari, 2 000 de arcaşi şi aruncători cu praştia şi
1 200 soldaţi de cavalerie, a luptat împotriva unei armate pompeiene alcătuite din 28 000 de legionari şi 12 000 de soldaţi de cavalerie gali, iberici şi numizi. De asemenea,

avea în sprijin 64 de elefanţi numizi, împărţiţi în mod egal pe cele două flancuri, şi un număr mare de soldaţi numizi de infanterie uşoară. Metellus Scipio şi Labienus îi comandau pe soldaţii lui Pompeius, iar Iuba al Numidiei pe numizi. De asemenea, mai erau prezenţi doi veterani pompeieni, Lucius Afranius şi Marcus Petreius.
Forţa principală a legiunilor lui Caesar, care erau dispuse în formaţiunea obişnuită de triplex ades, aveau drept paravan soldaţi de infanterie uşoară, legiones X Equestris
Bătălia de la Thapsus, aşa cum este înfăţişată într-o reproducere (datată 1619) a unei imagini originale în aramă a arhitectului italian Andrea Palladio (1508-1580). Aici, soldaţii lui Caesar sunt desfăşuraţi pentru luptă pe partea dreaptă, iar cei ai lui Pompeius pe partea stângă, cu elefanţii în două grupuri, câte un grup pe fiecare aripă. Insă Mediterana şi flota lui Caesar condusă de Lucius Cispius ar fi trebuit să se afle în fundal,
nu în prim-plan, ca în această imagine.
(Vermondo)

şi VIIII formând flancul drept al liniei triple, iar legiones XIII şi XIIII formând flancul stâng. Cinci cohorte ale le- gio V Alaudae, ai căror legionari fuseseră instruiţi rapid în lupta împotriva elefanţilor, erau dispuse, împreună cu arcaşii şi aruncătorii cu praştia, sub forma unei a patra linii oblice - la fel ca la Pharsalus - în ariergarda fiecărui flanc. Caesar nu intenţiona să îşi trimită propriile pachiderme în bătălie - se presupune că acesta considerase elefantul masiv, cu colţi, drept o ameninţare pentru ambele tabere. Cavaleria era dispusă pe flancurile stâng şi drept.
Bătălia începe cu un atac neautorizat al soldaţilor lui Caesar. Cei mai mulţi dintre elefanţi sunt ucişi, însă cei de pe flancul stâng al lui Pompeius se întorc şi intră în soldaţii aliniaţi în spatele lor (Anon., Bellum Africum 83, 2). Faimoasa legio X Equestris a lui Caesar profită de confuzia creată şi, în timp ce flancul stâng pompeian slăbeşte rapid, restul liniei lui Metellus Scipio se dezintegrează. Labienus, comandantul de nestăpânit, scapă de carnagiu şi ajunge în Iberia unde se alătură fiilor lui Pompeius, Cnaeus Pompeius Magnus Minor şi Sextus Pompeius Magnus Pius. încercuit şi doborât de pe cal, avea să moară lângă Munda, după o luptă până la ultima suflare. Afranius, Iuba şi Petreius scapă la rândul lor, însă primul e prins şi adus în faţa lui Caesar, care îl condamnă la moarte pentru perfidia lui, iar ceilalţi doi, care nu se aşteptau la milă din partea lui Caesar, luptă într-un duel în care unul îl ucide pe celălalt, apoi se sinucide. în mod ironic, Caesar, architectul acelei victorii, este doborât de o criză de epilepsie la începutul bătăliei (Plutarh, Caesar 53, 3). Chiar şi aşa, cu acea victorie reuşise să îi înfrângă pe pompeieni atât de drastic, încât opoziţia republicană din Africa a încetat.

ff*

Bătălia de la Thapsus, 6 aprilie 46 î.Hr.
67
Lacul Sărat

CAIUS IULIUS CAESAR
Bătălia de la Munda
E anul 45 î.Hr., penultimul an de viaţă pentru Caesar şi anul altei campanii în Iberia, unde restul susţinătorilor lui Pompeius se adunaseră în jurul celor doi fii ai săi, Cnaeus şi Sextus Pompeius. Caesar a luat legio VAlaudae şi câteva dintre formaţiunile militare mai tinere, printre care şi legio III, din seriile sale consulare din 48 î.Hr. şi pare să îi fi întors şi pe veteranii din VI şi X Equestris, care se aflau în drum spre pensionările binemeritate din Arelate (Arles) şi Narbo (Narbonne). Singura relatare completă a celei de-a doua campanii iberice este Bellum Hispaniense, a unui autor necunoscut, posibil a unui „centurion bătrân şi voinic" care luase parte la ea, şi este recunoscută drept una dintre cele mai proaste cărţi din literatura latină. Se poate, însă entuziastul nostru martor ocular ne spune că Caesar trimite opt legiuni şi 8 000 de soldaţi de cavalerie, iar Cnaeus Pompeius 13 legiuni, dintre care doar patru fuseseră testate, şi 6 000 de soldaţi de cavalerie (Anon., Bellum Hispaniense 30, 1).

ORA DESTINULUI
Locul acestei bătălii, ultima şi cea mai grea dusă de Caesar, este nesigur, însă probabil este lângă satul Montilla din zilele noastre, la aproximativ 32 de kilometri sud de Cordoba. Când cele două linii de bătălie erau pe punctul de a se încleşta, fiecare aruncă o şarjă de suliţe (pila) şi ni se spune că pompeienii „cădeau ca spicele". Fără îndoială, este vorba de o figură de stil şi, în plus, avantajul era de partea soldaţilor pompeieni, întru-cât şarja lor era îndreptată în jos pe panta dealului. După cum notează soldatul nostru istoric anonim, „atacul cu suliţe a fost atât de aprig, că oamenii noştri aproape şi-au pierdut încrederea în victorie" (ibid. 31, 2). Astfel, când cele două tabere s-au încleştat, soldaţii lui Caesar erau cuprinşi de spaimă, iar Caesar s-a repezit înainte, şi-a scos
Vedere generală a oraşului Montilla, lângă Cordoba, locul posibil al bătăliei de la Munda, ultima confruntare a lui Caesar cu pompeienii. Când se declanşează bătălia, soldaţii lui Caesar sunt cuprinşi de frică, iar Caesar ajunge în grabă în faţă, îşi scoate coiful şi îşi îndeamnă soldaţii să înfrunte inamicul. întrucât gestul său nu le curmă frica, el ia un scut de la un soldat şi aleargă spre linia pompeiană.
(Paco Raya)

J ™ f jt +%
CAIUS IULIUS CAESAR
coiful şi şi-a îndemnat şi umilit oamenii ca să îi facă să îi înfrunte pe pompeieni cu fruntea sus. întrucât asta nu a reuşit să le alunge frica, a înşfăcat un scut de la un soldat, „şi le-a spus ofiţerilor care îl însoţeau: «Acesta va fi sfârşitul vieţii mele şi al campaniilor voastre» şi a alergat departe în linia întâi către inamic". Apoi „întreaga armată a pornit atacul şi a luptat toată ziua, câştigând şi pierzând constant avantajul în diferite zone ale câmpului de luptă, până când, seara, au reuşit să-şi asigure victoria" (Appian, Bellum civilia 2,104).
Urmăriţi de soldaţii victorioşi ai lui Caesar, pompeienii înspăimântaţi fug către tabăra lor sau caută refugiu în fortăreaţa Munda. în primul caz, luptă până la moarte, în al doilea, sunt asediaţi. Victimele însumează 1 000 de morţi şi 500 de răniţi în rândurile lui Caesar şi probabil aproximativ 30 000 de morţi în tabăra pompeienilor. Indiferent care sunt cifrele adevărate, bătălia rămâne cea mai contestată a războiului civil. Mai târziu, un veteran care

luase parte la bătălie, în timp ce se afla în faţa lui Caesar la Roma, avea să spună: „Nu sunt surprins că nu mă recunoşti. Ultima dată când ne-am întâlnit eram întreg, însă la Munda mi-a fost scos ochiul şi craniul mi-a fost zdrobit. Şi nu mi-ai recunoaşte nici casca dacă ai vedea-o, căci a fost spintecată de o machaera Hispana" (Seneca, De beneficiis 5, 24).

Un geniu în acţiune

Teoreticianul militar Clausewitz (Vom Krieg 1, 3) a folosit termenul de „geniu militar" pentru a descrie acea combinaţie de atribute mentale şi intelectuale care îi

permit unui individ să se remarce în calitate de comandant. Dintre aceste calităţi, cele mai importante sunt abilitatea cerebrală de a procesa un număr mare de informaţii logic şi rapid şi de a trage concluzii valide; curajul fizic şi moral; determinarea calmă; un temperament echilibrat; şi o înţelegere empatică a firii umane, împreună, aceste calităţi dau naştere unui comandant cu abilitatea incontestabilă de a judeca momentul potrivit - aşa-zisa coup d'oeil - şi cu autoritate. Când se întâmplă acest lucru, avem de-a face cu un comandant care e capabil să evalueze dintr-o privire un câmp de luptă haotic, să îşi dea seama care este momentul decisiv în bătălie şi apoi să îşi conducă oamenii prin trauma bătăliei de aproape, violente, pentru a-şi îndeplini obiectivul. Caesar era neobişnuit de înzestrat cu multe dintre aceste calităţi, însă era departe de a fi infailibil.

Se spune că Napoleon, cel mai renumit dintre succesorii militari autoproclamaţi ai lui Caesar, avea abilitatea să proceseze rapid o cantitate foarte mare de informaţii, să ia o decizie şi apoi să aibă curajul moral necesar pentru a acţiona decisiv şi cu îndrăzneală. La rândul său, şi Caesar avea această putere remarcabilă de a acţiona normal în condiţii de bătălie anormale, iar în rândul contemporanilor săi rezistenţa sa psihică în faţa unei crize era unică. Văzând felul în care îşi organizase Pompeius oastea în dimineaţa bătăliei de la Pharsalus, Caesar a făcut schimbări de ultim moment în propria sa linie de bătălie şi a dat rapid ordine în ce priveşte unităţile care să atace şi la ce semnal anume (BC III, 89, 2).

Când analizăm acel coup d'oeil al lui Caesar - abilitatea sa de a-şi da seama de momentul decisiv - e de ajuns să luăm în considerare campania de la Ilerda,

în care i-a alungat pe pompeieni aproape ca pe vite, pentru a obţine o victorie aproape fără vărsare de sânge. La finalul acestei operaţiuni, cu inamicul încercuit ca într-un ţarc, Caesar se afla într-o poziţie din care îi putea anihila pe pompeieni în bătălie. însă a ales să nu facă acest lucru deoarece a putut aprecia rapid că „o victorie nu ar fi putut promova prea măreţ succesul său final" (BC I, 82, 4). Astfel, refuzând să se lupte, Caesar nu le lasă celor doi generali pompeieni, Afranius şi Petreius, altă opţiune decât să capituleze. Aceştia trimit un sol la Caesar, cerând o audienţă „dacă este posibil într-un loc în care nu erau soldaţi" (BC I, 84, 1). Acesta consimte, însă întâlnirea trebuia să aibă loc în raza auditivă a celor două armate. Marşul forţat pentru salvarea lui Quintus Tullius Cicero, fratele oratorului, din mâinile nervilor, şi decizia de a nu-l urmări pe Pompeius peste Marea Adriatică, ci de a ataca legiunile pompeiene în Iberia, dovedesc că avea un temperament foarte echilibrat. Un comandant trebuie să ia deciziile după logica strategică, nu emoţional. însă comentatorii moderni tind să îl critice pe Caesar pentru nesăbuinţa lui, pentru eşecul de a face pregătiri adecvate pentru debarcările în Britannia, de exemplu, sau pentru invazia în Epeiros în ciuda opoziţiei mult mai puternice, însă asta înseamnă o înţelegere greşită a doctrinei armatei romane. Comandanţii romani menţineau de obicei o abordare îndrăzneaţă în luarea deciziilor, iar dacă nu încearcau să preia iniţiativa şi să se poarte agresiv, atunci acest lucru era considerat un semn că lucrurile

mergeau foarte prost. îndrăzneala campaniilor lui Caesar nu era mult mai mare decât a celor mai mulţi comandanţi romani ai acelei perioade şi,

PI' mm

ORA DESTINULUI
cu siguranţă, nu era diferită de campaniile lui Sulla sau Pompeius, ambii căutând războaie de scurtă durată şi aprige (Goldsworthy 1998: 76-115).
Calea generalului
O veche zicală chineză spune: „Un general care e în acelaşi timp idiot şi curajos e o calamitate" (Tu Mu, în comentariul său la Sun Tzu 8,18). Când vorbim despre un general,
Bust în marmură al lui
Caesar (Napoli, Museo
Archeologico Nazionale),
din secolul II d.Hr.
Conform lui Suetonius,
„Caesar ar fi fost înalt,
blond şi bine făcut, cu
o faţă destul de lată
şi ochi căprui-închis
pătrunzători" (DI 45,1).
Mai menţionează că afişa
o anumită doză de amour
propre în privinţa părului
şi o preferinţă pentru
cununa de lauri.
(Colecţia Fields-Carre)
73

ii!
M
*JVbi
CAIUS IULIUS CAESAR
curajul fizic e sigur o calitate, iar soldaţii îi cer mai mult decât simplul curaj. Keegan (1987: 315-338) defineşte ceea ce el consideră cele cinci categorii de bază ale comenzii: înainte de toate, camaraderia, crearea unei legături între comandant şi oamenii săi; în al doilea rând, comanda autoritară, contactul verbal direct dintre comandant şi oamenii săi; în al treilea rând, sancţiunile, sistemul de recompense şi pedepse operat de comandant; în al patrulea rând, imperativul acţiunii, pregătirea şi inteligenţa strategică şi tactică a comandantului; şi, în al cincilea rând, imperativul exemplului, prezenţa fizică a comandantului în bătălie şi împărtăşirea riscurilor.
De obicei, bătăliile antice erau acţiuni planificate, în care scopul era istovirea oponentului, apoi fie pătrunderea în linia inamică, fie depăşirea acesteia pe flanc. O luptă însemna un test de putere pe teren deschis fără obstacole şi, aşa cum a fost cazul războiului civil, atunci când ambele tabere erau echipate, instruite şi organizate identic - aşa-numita simetrie a armatelor egale ca putere - succesul depindea în mare parte de superioritatea numerică. Cu toate acestea, aşa cum ne reaminteşte Fuller (1998: 321), Caesar a adaptat tactica acelor vremuri bazându-şi operaţiunile nu pe diferenţa numerică şi pe pregătirile minuţioase, ci pe iuţeală şi îndrăzneală. Cu alte cuvinte, viteza a înlocuit numărul oamenilor.

Despre sistemul de război al lui Caesar, Suetonius spune că „se alătura bătăliei nu doar după ce îşi planifica dinainte mişcările, ci şi sub impulsul momentului, de obicei la finalul unui marş, şi uneori pe o vreme foarte urâtă, când lumea se aştepta cel mai puţin ca el să facă vreo mişcare" (DI 60,1). La rândul său, Appian stabileşte esenţa, tema centrală a conceptului de bătălie al lui

Caesar, remarcând că „acesta a profitat întotdeauna de groaza provocată de viteza sa de execuţie şi de spaima produsă de îndrăzneala sa, mai degrabă decât de puterea creată de pregătirile sale“ (BC 2, 34). Secretul succesului său era în picioarele sale neobosite; victoria era determinată de marş şi manevre rapide, care făceau din armata lui Caesar o maşinărie complexă formată din părţi mici şi mobile. După cum îşi dăduse seama din plin Caesar, în război foarte importantă era viteza extraordinară; rapiditatea ieşea victorioasă, aşa că nu îţi permiteai să ratezi nici o ocazie. „Când inamicul deschide poarta - spune Sun Tzu -, trebuie să intri repede."
Un exemplu clasic care ilustrează această atitudine este felul în care Caesar traversează Mons Cevenna (Cevennes) spre sfârşitul iernii anului 52 î.Hr. Trecătorile încă erau acoperite de troiene înalte de câţiva metri, iar arvernii considerau că trecerea era imposibilă chiar şi pentru călătorii singuri. Însă Caesar îşi pune armata să îndepărteze zăpada din cale şi reuşeşte să ia prin surprindere tribul rebel (BG VII, 8).
Se poate spune despre Caesar, cu iuţeala lui de neimaginat, că a fost un comandant militar remarcabil sau nu? Folosind categoriile teoretice de comandă ale lui
Victorie finală: Caesar la Munda
în calitate de comandant, Caesar îşi afişează constant curajul moral. Mulţi oameni au curaj fizic, care nu ţine seama de pericole, însă le lipseşte curajul moral. Şi mai sunt aceia care au foarte mult curaj moral, sunt capabili de decizii măreţe, însă sunt foarte precauţi când vine vorba de vreun pericol fizic.

_ .

Totuşi, Caesar nu era dintre aceştia. întrucât, pe câmpia udă de la Munda, odată ce începe bătălia, devine clar că aceasta avea să fie cea mai aprigă pe care o dusese în cariera sa. Când îşi vede veteranii căliţi în război şovăind, vine să îi regrupeze el însuşi, sărind de pe cal şi scoţându-şi coiful pentru ca aceştia să îl recunoască, umilindu-i şi făcându-i să rămână pe poziţii, lată un om care în doar câteva luni avea să aibă lumea la picioare riscându-şi viaţa pe un câmp de luptă îndepărtat din sudul Iberiei. Oamenii săi îşi amintesc cum pe chip i se aşternuse imaginea morţii când se aruncase în prima linie, iar când părăseşte câmpul plin de morţi „le spune prietenilor săi că de multe ori s-a luptat din greu pentru victorie, însă aceea fusese prima dată când fusese nevoie să se lupte pentru viaţa lui" (Plutarh, Caesar 56, 3).
în cuvintele lui Velleius Paterculus, bătălia a fost „cea mai sângeroasă şi mai primejdioasă pe care o dusese vreodată Caesar" (II, 55, 3). însă apariţia lui bruscă pune capăt degringoladei, iar unitatea sa preferată, legio X Equestris, se regrupează şi, după o încleştare lungă şi teribilă, începe să îi respingă pe pompeieni. Abandonând orice aparenţă de disciplină, legionarii din primele rânduri fug în ariergardă. Această mişcare de retragere se dovedeşte contagioasă şi se transformă într-o fugă generală - o încercare fatală, care dizolvă toată linia de bătălie într-un mare „scapă cine poate". Rezultatul este că pompeienii se transformă cât ai zice peşte într-o turmă de oi. Cu toate că era formată din mai multe mii de oameni, legio X Equestris intrase în luptă unită ca şi când ar fi fost un singur om. Pentru preferaţii lui Caesar era ceva firesc, însă

pentru Caesar însuşi probabil păruse ca şi când ar fi fost ultimul lui ceas. în schimb, s-a dovedit a fi ultimul ceas pentru fostul locotenent al lui Caesar, loialistul pompeian Labienus. Aici, un Caesar cu capul descoperit (şi frenetic) îşi face loc prin liniile de luptă, printre soldaţii săi şovăielnici, îndemnându-i şi făcându-i de râs cât să rămână pe poziţii şi să continue lupta, în curând va fi forţat să ia un scut de la unul dintre soldaţii săi încremeniţi de frică.
76

re, chiar dacă rudimentară, a trăsăturilor de comandant ale lui Caesar.
Prima: camaraderia, unde un comandant trebuie să le dovedească oamenilor săi că se gândeşte în mod constant la bunăstarea lor şi lucrează în beneficiul acestora. De exemplu, raţiile consistente şi condiţiile adecvate de trai au o importanţă capitală în excercitarea comenzilor. Atunci, ca şi acum, raţiile jucau un rol foarte important

ORA DESTINULUI

Ponte di Tiberio, Rimini (anticul Ariminum), comandat de Augustus (14 d.Hr.), însă terminat de succesorul său, Tiberius (21 d.Hr.). Conform credinţei populare, cel puţin în Rimini, forul coloniei Ariminum (fondată în 268 î.Hr.), astăzi Piazza Tre Martiri, a fost locul unde Caesar ar fi rostit faimoasele cuvinte Alea iacta est. Oricum, acesta era primul oraş de pe teritoriul propriu-zis al Italiei, iar cucerirea sa de către legio XIII a lui Caesar a marcat începutul războiului civil.
(Fototeca ENIT).

CAIUS IULIUS CAESAR
în viaţa soldatului, nu doar pentru a-şi reface cantitatea de calorii şi energie, ci şi pentru faptul de necontestat că mâncarea caldă îl încălzeşte imediat, ridicându-i nu doar temperatura corpului, ci şi moralul. Un comandant bun ştie că trebuie să muncească din greu pentru a-şi câştiga loialitatea şi camaraderia oamenilor săi, iar o metodă de a obţine acest lucru este să aibă grijă de nevoile de bază de zi cu zi ale acestora. Caesar însuşi afirma că o armată „mărşăluieşte cu stomacul", cu toate că felul în care înţelegea logistica se baza pe presupunerea că teritoriul va furniza pe loc hrană mai mult decât suficientă. Insă, după cum vom vedea, această politică de a se dispensa de convoaie greoaie şi de a permite războiului să hrănească războiul putea să-i lase uneori oamenii în mari dificultăţi.
Deşi Caesar avea darul rar de a câştiga inimile celor din jurul său şi mulţi dintre soldaţii săi ar fi murit pentru el, nu sunt sigur dacă putem merge atât de departe încât să spunem că el chiar îşi iubea oamenii pe care îi avea sub comandă. înţelegea cu siguranţă că, atunci când ofiţerii erau apropiaţi de soldaţi, aceştia erau ca articulaţiile şi membrele aceluiaşi corp, ceea ce însemna că şi soldaţii îi iubeau ca pe propria familie. De asemenea, Caesar ştia că trebuia să îşi atragă afecţiunea soldaţilor şi, în timp, un simplu gest din cap ajunsese să valoreze mai mult decât laudele înşelătoare ale altora. A ajuns la acest nivel după ce a stabilit legături personale apropiate cu centurionii, chiar dacă nu cu fiecare individ de sub comanda sa în parte, tratându-i nu ca pe simpli subordonaţi, ci ca pe soldaţi cu experienţă, ale căror sfaturi erau luate în considerare şi respectate. Această politică şi-a cules roadele.

într-adevăr, un factor crucial în păstrarea experienţei şi abilităţilor în armata sa a fost dezvoltarea centurionului profesionist. O legiune din vremea lui Caesar includea 60 de centurioni, câte şase în fiecare dintre cele zece cohorte. Rangul cel mai înalt al centurionilor era acela de primus pilus, „prima suliţă", centurionul şef al legiunii care comanda nominal prima centurie din prima cohortă. Aceşti bărbaţi au devenit renumiţi abia pe vremea
Gravură de secol XIX înfăţişârtdu-l pe Caesar trecând Rubiconul. Rubiconul este un pârău care în trecut forma graniţa dintre Italia Romana şi Gallia Cisalpina, o provincie controlată de Caesar. Prin traversarea acestuia, declara efectiv război republicii, astfel că sintagma „un pas peste Rubicon" a ajuns să însemne o decizie irevocabilă, care implică riscuri uriaşe. (AncientArt & Architecture)

lui Caesar. în commentarii, centurionul primeşte atenţie şi laude mai mult decât orice alt grad de ofiţer, atât ca grup, cât şi ca indivizi nominalizaţi. Bărbaţi precum Publius Sextius Baculus, primus pilus în legio XII nou formată, care este rănit grav la Sabis (BG II, 25, 3), Marcus Cassius Scaeva, care primeşte mai multe răni grave, iar ochiul îi e străpuns de o săgeată în timp ce apăra unul dintre forturile de la Dyrrhachium (BC III, 53, 3-4) şi Caius Crastinus, care moare în timp ce conduce atacul de la Pharsalus (BC III, 99, 2). Aceşti bărbaţi sunt descrişi ca eroi, ca oameni care îi inspiră pe soldaţii de sub comanda lor prin curajul lor remarcabil.
In timpul campaniilor din Gallia, armata lui Caesar s-a dublat, creând multe oportunităţi pentru promovare la ranguri mai înalte ale centurionatului. Astfel, în mai multe ocazii, Caesar notează că i-a promovat pe bravii centurioni cu grade inferioare din legiunile de veterani la poziţii mai înalte din unităţile nou formate. Scaeva, menţionat mai sus, este transferat din „cohorta a opta la postul de prim centurion al primei cohorte" (BC III, 53, 5), adică la funcţia de primus pilus. O armată cu un procent ridicat de recruţi noi (care oboseau şi se băşicau uşor) nu se lasă dusă prea uşor spre cuceriri. Astfel, pentru a transforma această budincă vâscoasă în material solid, Caesar i-a făcut pe veterani şi pe începători să lucreze împreună.
Vitejia este o trăsătură atât a începătorului, cât şi a veteranului, însă la primul este mult mai efemeră. Abia după ce deprinde obiceiurile vieţii de soldat şi după mai multe campanii soldatul ajunge la curajul moral care îi permite să îndure oboseala şi lipsurile războiului fără să protesteze. Astfel, veteranii erau un bun nepreţuit pentru o legiune nouă, întrucât aveau deja experienţă în

Catedrala din La Seu Vella, dealul La Suda, Lerida (Lleida în catalană). Această colină stâncoasă este locul anticei Ilerda, aşezarea principală a ilergeţilor iberici, iar poziţia sa dominantă pe ţărmul drept al râului Sicoris (Segre) i-a determinat pe legaţii lui Pompeius - Afranius şi Petreius - să o transforme în centrul apărării lor împotriva lui Caesar. Astfel, în Ilerda se aflau cinci legiuni ale lui Pompeius şi mai multe cohorte de recruţi locali. (Hector Blanco de Frutos)
oaste şi fuseseră călîţi şi testaţi în lupta propriu-zisă. Aşa că legiunile nou formate beneficiau de un grup valoros de centurioni cu experienţă, promovaţi de la grade inferioare din unităţi de veterani.
A doua: comanda autoritară, unde un comandant îşi poate întări poziţia prin accesibilitate şi vizibilitate constantă. Acest lucru îi permite comandantului să îşi exercite influenţa personală în cursul bătăliei. Aici nu e nevoie să căutăm mai departe de faimoasa mantie roşie a lui Caesar. Cu legionarii la ananghie, apărând cu disperare

liniile de asediu de lângă Alesia, Caesar ştia că bătălia ajunsese în momentul crizei finale. Călăreşte către un punct cu vizibilitate avantajoasă şi începe să dea comenzi pentru desfăşurarea bătăliei. într-un final, când lupta devine mai aprigă, iar oamenii săi sunt împinşi către punctul limită, Caesar intră în bătălie, iar „culoarea izbitoare a mantiei pe care o purta de obicei în bătălie îi anunţă sosirea" (BG VII, 88, 1). Oamenii săi obosiţi, însă inspiraţi, scot un strigăt de luptă, îşi aruncă pila, apoi încep să se lupte cu sabia. La fel ca pe Alexandru, aceştia îl considerau probabil invincibil, iar atunci când soldaţii superstiţioşi cred că un comandant este binecuvântat de zei, acest lucru le dă încredere completă în el. Aşa se întâmpla şi cu Caesar, iar acesta a profitat la maximum de acest fapt.
A treia: sancţiunile, în care un comandant militar trebuie să opereze un sistem drept de recompense şi de pedepse, evaluând cu grijă balanţa dintre laudă şi apostrofări pentru a menţine legăturile de fier ale disciplinei. Cel mai bun educator este acela care îşi înţelege oamenii şi îşi aminteşte că sunt fiinţe umane şi îi tratează corespunzător.
In abordările simple, la nivel individual se folosesc fie efectele pozitive ale răsplăţii, fie efectele negative ale pedepsei, în timp ce gânditorii mai sofisticaţi cred în metode pozitive de manipulare a spiritului de luptător şi de depăşire a fricii fără spaima mai mare de pedeapsă şi moarte ca unic factor motivant. Caesar însuşi a fost impulsionat mai degrabă de imperativele puterii decât de convingerile de moralist. Astfel că priveşte lumea cu ochi detaşaţi şi îşi bazează doctrina pe însăşi imperfecţiunea umană. Interesul propriu este singurul factor din viaţa umană suficient de constant încât să îţi bazezi politica

pe el, iar Caesar se foloseşte de acest fapt printr-un sistem bine gândit de răsplăţi şi pedepse. Desigur, dusă până la ultimele consecinţe, această recunoaştere francă a interesului propriu al omului devine mai puţin atrăgătoare.
De asemenea, Caesar credea că pedeapsa trebuie să se extindă către cele mai înalte ranguri, iar recompensa către cele mai de jos. Acestea sunt pârghiile autorităţii, mijloacele de a controla autoritatea şi de a deţine puterea. Astfel, soldaţii care se remarcau erau recompensaţi
Cu toate că autorul anonim al Bellum Alexandrinum (posibil Aulus Hirtius) abia dacă îi menţionează numele (fapt remarcabil, de altfel), Caesar cel căsătorit de trei ori a cedat cu siguranţă farmecelor Cleopatrei. îndată ce îşi instalează iubita pe tronul Egiptului, îşi petrece următoarele două luni cu ea, într-o croazieră de plăcere pe Nil.
(Colecţia Fields-Carre)

şi promovaţi, fiind judecaţi de Caesar, după spusele lui Suetonius, „după istoricul pe care îl aveau în luptă, nu după moravuri sau poziţie socială" (DI 65). Intr-o remarcă asemănătoare, Plutarh spune că „Caesar oferea recompense generoase, care dovedeau faptul că nu aduna bogăţii din războaie pentru luxul personal sau pentru o viaţă de huzur: a preferat să renunţe la ele şi să le transforme într-un premiu pentru curaj, care era deschis pentru oricine" (Caesar 17,1). Astfel era întreţinut spiritul de luptă al armatei sale care, la ordinele comandantului, ar fi trecut prin foc sau apă.
Acestea fiind zise, Caesar nu şi-a manipulat soldaţii în luptă ca pe nişte oi, păstrându-i literamente proşti. A acordat o atenţie specială moralului unităţii, care putea fi încurajat prin asemenea autoritate cu orizonturi largi. Caesar îşi instruia dur oamenii, însă îi şi lăuda, îndemnându-i să fie mândri de ei înşişi şi de unitatea lor. Şi-a creat o legătură strânsă în

special cu legio X Equestris, pe care o aşeza de obicei pe flancul drept al liniei sale, poziţia cea mai onorabilă, şi conducându-i el însuşi. Asemenea măgulire şi favoruri nu doar îi asigurau o loialitate fermă, dar şi făceau din această legiune una dintre cele mai aprige formaţiuni de luptă din armata sa. Când această legiune, istovită de serviciul îndelungat din timpul războaielor străine şi civile, ameninţă cu revolta, Caesar restabileşte ordinea cu un singur cuvânt răstit, adresându-li-se cu termenul de quirites, adică civili, nu soldaţi. în mod normal, comandanţii îşi înce-peau adresările către oameni cu termenul milites, adică soldaţi. De obicei, Caesar începea cu termenul flatant de commilitones, „camarazi". Pentru el, termenul commili- to era impregnat cu un sentiment de loialitate frăţească

şi cu un simţ al responsabilităţii faţă de soarta oamenilor săi. Acest sentiment înnăscut al fraternităţii nu a subminat autoritatea de comandant a lui Caesar; din contră, l-a ajutat să o îmbunătăţească. Insă acum li se adresa veteranilor căliţi în luptă cu termenul de cetăţeni, adică oameni obişnuiţi. Desigur, dădea de înţeles că acum îi considera eliberaţi din serviciu. întemeiată probabil personal de către Caesar când era guvernator în Hispania Ulterior (61-60 î.Hr.), legio X l-a însoţit în Gallia (58-49 î.Hr.), Iberia (49 î.Hr.) şi a luptat la Pharsalus (48 î.Hr.) şi Thapsus (46 î.Hr.). Supravieţuitorii au fost eliberaţi în masă după şaisprezece ani de serviciu militar (46-45 î.Hr.), însă au luptat din nou la Munda (45 î.Hr.). Emblema legiunii era taurul, care reflecta probabil întemeierea sa de către Caesar, întrucât taurul era semnul zodiacal asociat cu Venus, strămoaşa legendară a Iuliilor. Şi-a câştigat denumirea de Equestris după ce

Caesarion (Micul Caesar) este conceput în timpul croazierei pe Nil. Caesar se mută pe alte câmpuri de luptă şi în braţele altor femei, lăsând-o însărcinată pe regina Nilului şi însoţită de trei legiuni romane (XXVII, XXVIII şi XXXVII) care să o ajute. Caesarion domneşte împreună cu ea şi devine moştenitor în 44 î.Hr., până la moartea sa în mâinile lui Octavianus, 14 ani mai târziu. Acesta este un bust de marmură cunoscut sub numele de Cleopatra de la Berlin (Berlin, Altes Museum), cel mai probabil de provenienţă italiană, realizat când Cleopatra l-a vizitat pe Caesar la Roma. (Louis le Grand)

Caesar a dat ordin unei părţi a legiunii să încalece caii ca-valeriei sale în Gallia şi să îl însoţească în timpul tratativelor cu Ariovistus (58 î.Hr.). Acest lucru i-a făcut pe soldaţi să scornească o glumă şi să considere acest lucru o onoare în plus pentru această legiune, care era deja preferata lui Caesar. O vreme, acesta tratase unitatea ca pe paznicul său personal, iar acum îi numea pe toţi membrii ei equites - cavaleria aristocrată care aparţinea de obicei de ordinul ecvestru (BG I, 48, 2-10). Desigur, equites abandonaseră de mult orice funcţie militară

şi se transformaseră în clasa socială situată chiar sub senatori. Cavaleria propriu-zisă (numită tot equites) din vremea lui Caesar era compusă din mercenari, adică din non-romani cu un statut inferior legionarilor cetăţeni. Astfel, prin transferarea lor din legio X, glumeau soldaţii, aceştia nu sunt retrogradaţi, ci promovaţi.
A patra: imperativul acţiunii, unde siguranţa şi securitatea oamenilor săi trebuie să îl preocupe permanent pe comandant. Astfel, comandantul însuşi trebuie să afişeze dorinţa de victorie. Asta îi va permite să îşi inspire oamenii cu voinţa de a câştiga, o hotărâre de nestrămutat de a-şi înfrânge duşmanul şi de a îndura orice dificultate şi pericol pentru a atinge succesul. Comandant însufleţit de un spirit marţial adevărat, Caesar s-a implicat în multe dintre detaliile din timpul fazei de pregătire a unei campanii, însă îndată ce operaţiunea propriu-zisă era lansată, îşi urmărea obiectivele cu o îndrăzneală constantă, având încredere în soldaţii săi şi în propriul său geniu în a improviza şi în noroc - o calitate abstractă care nu putea fi nici cumpărată, nici vândută - pentru a face faţă oricărei crize. Despre episodul Alexandria, Napoleon spune că

„pare să nu existe nimic remarcabil în privinţa acestei campanii... Egiptul ar fi putut la fel de bine să devină, dacă nu ar fi fost la mijloc marele noroc al lui Caesar, însuşi mormântul reputaţiei sale“ (Correspondance, voi. XXXII, pag. 63). însă, după cum ştia prea bine Napoleon însuşi, succesul în război depinde în primul rând de dorinţa de a câştiga şi de noroc. Să luăm ca exemplu iama catastrofală dintre 54-53 î.Hr., când Caesar se confruntă cu o revoltă importantă a belgilor şi a treverilor, condusă de charismaticul şef războinic Ambiorix al eburonilor, un trib mic, însă curajos din regiunea Munţilor Ardeni de astăzi. în agitaţia evenimentelor care au urmat, legio XIIII (una dintre formaţiunile cele mai noi) şi cinci cohorte de recruţi novici (probabil miezul unei legiuni noi), sub comanda comună a legaţilor Lucius Aurunculeius Cotta şi Quintus Titurius Sabinus, sunt înconjurate şi aproape anihilate. Masacrarea soldaţilor romani reprezintă o lovitură uriaşă pentru prestigiul lui

Bust de marmură al lui Iuba (Paris, Luvru, Ma 1885) din Cesarea (Chercell, Algeria), datat circa 60 î.Hr. Rege în Numidia şi Gaetulia încă de dinainte de 50 î.Hr., acesta îl susţine pe Pompeius în războiul civil. După Thapsus se sinucide, iar regatul său devine provincie romană. Fiul său se va căsători cu Cleopatra Selene, fiica lui Marcus Antonius şi a Cleopatrei. (Colecţia Fields-Carre)

Caesar - trebuie menţionat faptul că Caesar îl descrie pe Sabinus drept un laş inept - şi le demonstrează galilor pentru prima dată că nebiruitul Caesar putea fi învins. Asftel, nervii

prind curaj să lanseze un asediu hotărât, însă în cele din urmă sortit eşecului, asupra taberei de iarnă a lui Quintus Cicero.
Având luxul înţelegerii ulterioare, pentru noi e simplu să spunem că Caesar, care se baza pe presupusa supunere a galilor, avusese lipsa de înţelepciune să îşi concentreze legiunile la mare distanţă. Insă, cu norocul şi inteligenţa care îi sunt caracteristice, reuşeşte să salveze situaţia de la dezastru. Totuşi, este posibil ca soldaţii din taberele de iarnă de pe teritoriul belgilor să se fi simţit în special neliniştiţi, iar evenimentele recente erau un avertisment clar pentru toţi că Gallia nu era nicicum cucerită. Şi mai multe revolte, mai serioase, aveau să urmeze.
A cincea: imperativul exemplului, unde un comandant trebuie să fie înzestrat cu curaj şi răbdare pentru a-şi face un nume în ochii soldaţilor săi. Autoritatea personală este cheia pentru a-i comanda pe soldaţi, iar un comandant merituos trebuie să fie în stare să facă orice i-ar cere unui soldat din armata sa mai bine decât acesta, să îi depăşească pe oamenii săi în toate activităţile de luptă. Este incontestabil faptul că Caesar a fost un lider de asemenea calibru, inspirându-şi oamenii prin propriul comportament militar şi uimindu-i cu „abilitatea de a îndura greutăţi fizice care păreau să îi depăşească puterea trupului" (Plutarh, Caesar 17, 2).
A cincea categorie a lui Keegan poate fi împărţită în trei stiluri de comandă: comandanţi care intră în bătălie întotdeauna, uneori sau niciodată. Astfel, la cele două extremităţi ale graficului „măştii de comandă" avem

căpetenia războinică a lui Homer care îşi exercită autoritatea în sensul cel mai propriu al cuvântului şi aşa-zisul manager al bătăliei din zilele noastre, care dă directive fără să participe la luptă. Aici trebuie luat în seamă sfatul dat de inginerul Filon din Bizanţ, din perioada elenistică, unui general care asedia un oraş: „Stai departe de săgeţi sau mişcă-te de-a lungul liniilor fără să te expui, susţine-ţi soldaţii, împarte laude şi onoruri celor care îşi dovedesc curajul şi ceartă-i şi pedepseşte-i pe laşi: astfel, toţi soldaţii vor înfrunta pericolul cât mai bine cu putinţă" (Filon V, 4, 68-69). Aici Filon subliniază nevoia generalului de a ridica moralul mergând printre soldaţi şi discutând scurt cu oamenii săi. Raţiunea din spatele acestui stil al generalului este foarte bine exprimată de Onasandru, care scrie sub împăratul Claudius, atunci când spune că generalul „îşi poate ajuta armata mult mai puţin prin luptă decât îi poate face rău dacă este ucis, din moment ce ştiinţa unui general este mult mai importantă decât puterea sa fizică" (Strategikos 33, 1). Pentru a avea cea mai mare influenţă în bătălie, un general trebuie să stea aproape de linia sa de luptă, însă în spatele ei, dând ordine şi încurajându-şi oamenii din poziţia sa relativ sigură. Astfel, la Ilerda, Caesar dă ordin către legio VIIII din rezerva sa să întărească linia de luptă, pe care o regrupa el însuşi. Din nou, la Pharsalus, Caesar petrece cea mai mare parte a zilei chiar în spatele legio X Equestris pe flancul drept ameninţat. Din această poziţie dă două semnale după ce începuse înaintarea, întâi către cele şase cohorte din linia a patra, care acoperea doar flancul drept, şi apoi către cea de-a treia linie, care susţinea întreaga sa linie de infanterie (BC I, 45, 1; III, 93, l-94, 1).

CAIUS IULIUS CAESAR

Cealaltă tabără

Războiul este o chestiune de iluzie. Un comandant merituos trebuie să fie maestru în arta complementară a simulării şi disimulării; astfel, în ciuda creării unor false aparenţe pentru a încurca şi înşela oponentul, acesta îşi ascunde adevăratele dispoziţii şi adevărata intenţie. Când este posibil, după cum spunea Sun Tzu, un comandant se preface neputincios; când e aproape, lasă senzaţia că e departe; când e departe, lasă impresia că e aproape. Iluzia reprezintă un mijloc de a controla ceea ce văd adversarii şi, astfel, de a forma concluziile pe

care le trag aceştia. Comandantul poate să arunce lumină asupra unei părţi a scenei pentru a atrage atenţia inamicului acolo, lăsând celelalte părţi complet imperceptibile. Astfel, inamicul poate primi o momeală sau o ispită, prin expunerea unui punct slab pentru a-i atrage atenţia, ca apoi comandantul să se concentreze asupra unui punct cheie cu şanse mai mari de reuşită. Cu alte cuvine, ţinta principală a comandantului este mintea taberei adverse.
Odată, în drumul său pentru a-l ajuta pe Quintus Cicero şi legiunea acestuia, Caesar manipulează dimensiunea taberei sale de marş pentru a-l păcăli pe inamic în privinţa adevăratei sale puteri. Intr-o noapte, în tabăra lui primeşte informaţia că nervii renunţaseră la asediul taberei de iarnă a lui Cicero şi plănuiau să îl atace. In dimineaţa următoare, strânge tabăra în zorii zilei şi mărşăluieşte în întâmpinarea lor. Străbătuse doar câţiva kilometri când îi vede pe nervi pe partea cealaltă a văii. Caesar povesteşte:
Ar fi foarte riscantă o luptă pe teren nefavorabil cu o forţă atât
de mică; în plus, ştia că Quintus Cicero nu se mai afla sub pre-siunea asediului, aşa că putea să accepte cu nepăsare nevoia

de a încetini viteza marşului său. Se opreşte şi întăreşte o tabără în poziţia cea mai avantajoasă cu putinţă. Tabăra era mică (abia însuma 7 000 de oameni fără bagaje); cu toate aces-tea, îngustând drumurile cât mai mult cu putinţă, o restrânge şi mai mult, intenţionând să îl facă pe inamic să o trateze în bătaie de joc (BG V, 49, 8-9).
în zorii zilei următoare, Caesar dă ordin cavaleriei să se retragă în interiorul taberei şi legionarilor să ridice metereze pe toate părţile şi să baricadeze porţile - „iar aceste activităţi să fie îndeplinite în cea mai mare grabă şi să lase cât mai mult impresia de panică" (BG V, 50, 5). De fapt, baricadele erau doar o prefăcătorie şi erau construite pentru a permite ieşirea rapidă. Astfel, când nervii cei prea încrezători se apropie, romanii cei vicleni ies din tabăra lor cu o rapiditate neaşteptată şi îi pun pe fugă, provocând mari pierderi umane.
La baza succesului lui Caesar a stat rapiditatea cu care a acţionat atât la nivel strategic, cât şi la nivel tactic, legendara Caesariana celeritas. Căci Caesar îşi mişca mereu forţele cu o viteză uimitoare şi, în acelaşi timp, acţiona rapid pentru a profita de orice ocazie. Traversarea Rubiconului cu o singură legiune a fost de o îndrăzneală extremă, iar filosofia generală de război a lui Caesar, aşa cum avea să fie cea a lui Napoleon, era uniform de simplă şi la obiect. Napoleon, marele maestru al sprintului brusc folosit pentru a-şi ameţi inamicul, avea să scrie mai târziu: „Puterea unei armate, la fel ca puterea în mecanică, este estimată înmulţind masa cu viteza; un marş rapid creşte moralul armatei şi sporeşte şansele de victorie" (Maxim IX). Foloseşte-te de un marş pentru a-ţi domina moral adversarul, aceasta este esenţa gândirii lui Napoleon aici.

Cu toate acestea, se poate spune despre Caesar că era de multe ori grăbit şi impulsiv, cu interes scăzut sau inexistent pentru bunăstarea generală a armatei sale. Astfel că acea celeritas, care se presupune a fi cea mai importantă trăsătură a sa în calitate de comandant, putea să coboare la nivel de nesăbuinţă şi să devină o povară, făcând ca oamenii săi să aibă provizii de hrană de bază foarte puţine. Pentru prima sa vizită în Britannia şi în ciuda faptului că anotimpul era înaintat, Caesar riscă totul conducând o forţă slabă şi prost aprovizionată către un teren necunoscut peste o mare furtunoasă. La Ilerda, oamenii săi sunt aproape înfometaţi, iar la un moment dat în timpul acţiunii de la Dyrrhachium sunt nevoiţi să se mulţumească cu rădăcini din partea locului (Plutarh, Caesar 36, 39, 1). în Africa, soldaţii lui sunt forţaţi să îşi hrănească bidiviii pretenţioşi cu alge marine (Anon., Bellum Africum 24, 3). De multe ori, cu toate că geniul său iese în evidenţă în felul în care îşi scoate armata din- tr-o situaţie dificilă,

cu sabia în mână, nesăbuinţa fusese de fapt cea care crease acea situaţie dificilă. La Gergovia şi Dyrrhachium, Caesar obţine o victorie dintr-o situaţie foarte periculoasă, aşa cum Miinchausen reuşeşte să iasă din mlaştină ajutându-se de propriul păr, această întorsătură de situaţie faţă de inamic fiind posibilă prin viteza
Statuie de bronz modernă înfăţişându-l pe Caesar în mărime naturală, Piazza Tre Martiri, Rimini. învăţând la maturitate cum să ducă un război, Caesar a înţeles că moralul însemna mai mult decât simple cifre. Astfel, jucând cartea vanităţii şi bazându-se pe credulitatea oamenilor săi, armata mândră şi violentă a lui Caesar era fericită să fie condusă spre victorie şi glorie. Deloc surprinzător, mai târziu Caesar avea să devină un model pentru Napoleon.
(Georges Jansoone)

ORA DESTINULUI

95

CAIUS IULIUS CAESAR
mişcării şi prin forţa personalităţii sale. în mod cert, geniul lui Caesar rămâne o enigmă. Un geniu este un individ vizionar şi profund, care face evaluări etice peste cele ale majorităţii. în spatele agentului provocator ascet Caesar se află un individ extrem de complex, cu multe contradicţii. A fost în egală măsură sperietoare şi Mesia. Când era rău, atunci era foarte, foarte rău, înclinat spre comportament tiranic - ca atunci când trece prin sabie consiliul bătrânilor ai veneţilor şi îi vinde ca sclavi pe membrii tribului, sau când le taie mâinile rebelilor de la Uxellodunum. însă când era bun, era minunat - un generator dinamic de idei în egală măsură emoţionant de originale şi extrem de evidente, marca unui adevărat geniu. Astfel, abilitatea de a conduce depindea mult prea puţin de cruzimea lui şi de dispoziţia de a practica arta neagră a intimidării şi oprimării. Calităţile sale de bază erau vederile largi şi încrederea în sine. în orice situaţie de urgenţă era întotdeauna sigur că avea singurul plan care putea funcţiona.

PRINCIPALII
OPONENŢI
MILITARI ^
Pe parcursul carierei sale militare, care a însemnat perioada cuprinsă între vârsta de 42 şi 55 de ani, Caesar s-a confruntat cu mulţi oponenţi puternici, atât străini, cât şi romani, bărbaţi precum Ariovistus, Cassivelaunus, Afranius şi Labienus. însă aici vom vorbi doar despre doi, cei mai importanţi, adică Vercingetorix şi Pompeius.
Vercingetorix (m. 46 î.Hr.)
în relatarea sa, Caesar îi face pe cititori să creadă că aducea stabilitate în Gallia. însă strategia de anihilare a lui Caesar a dat naştere unui spirit al disperării, care s-a transpus
Paginile următoare: Pictură în ulei (Puy-en-Velay, Musee Crozatier) a lui Lionel-Noel Royer (1852-1926), înfăţişându-l pe Vercingetorix predându-se lui Caesar. în commentarii, Caesar face o descriere sumară a acestui episod. Plutarh (Caesar 27, 5) stăruieşte mult asupra aspectului dramatic, cu Vercingetorix îmbrăcat în cea mai frumoasă armură a sa şi cu calul bine îngrijit, ca să călărească în jurul lui Caesar care era aşezat, apoi să sară de pe cal la picioarele lui. (© Bridgeman Art Library/Musee Crozatier, Le Puy-en-Velay, Franţa/Giraudon)

Jjffi

într-o revoltă a triburilor galice sub conducerea unui tânăr prinţ al arvenilor, trib puternic situat în regiunea de vest a Mons Cevenna. Acesta se numea Vercingetorix, iar tatăl său, Celtillus, după cum ni se spune, încercase să se proclame rege, însă fusese ucis într-o luptă nimicitoare. Să te autoproclami rege era o insultă care se pedepsea cu moartea în rândul triburilor mai avansate din punct de vedere social din Gallia, iar în vremea lui Caesar statutul de rege fusese abandonat în favoarea magistraţilor aleşi. Astfel, Vercingetorix era un fel de paria al societăţii, care nu avea nimic de câştigat dacă se conforma, însă conducerea unei revolte împotriva Romei avea multe de oferit pentru acest disident tânăr şi ambiţios.
Pentru cauza lui, Vercingetorix recrutase independent bande de tineri războinici din triburi diverse - Caesar îi numeşte „derbedei şi bandiţi" (BG VII, 4, 5) - şi odată ce multe dintre triburi îl susţin, acesta se pune imediat pe treabă şi se pregăteşte pentru confruntarea cu Roma. Era un orator excelent, câştigând cu uşurinţă aprobarea războinicilor gali, care se manifesta de obicei prin felul în care îşi loveau armele. însă, în acelaşi timp, era şi un combatant aspru, care nu se lăsa condus de impuls aşa cum făceau cele mai multe căpetenii din Gallia, izolate în lumea lor mică de certuri şi jafuri, iar din punct de vedere strategic avea să se dovedească pe măsura lui Caesar.
Iniţial, strategia lui Vercingetorix a fost să îi atragă pe romani în bătălii în câmp deschis, iar luptele principale au avut loc la oppidum-urile Noviodunum (probabil Neuvy-sur-Barangeon), Avaricum (Bourges) şi Gergovia (La Roche Blanche). în ultima, Vercingetorix aproape că îi înfrânge pe romani, care pierd cam 700 de oameni, printre care 46 de centurioni, însă Caesar reuşeşte

PRINCIPALII OPONENŢI MILITARI

Sculptură spectaculoasă în bronz a unui Vercingetorix idealizat, Place de Jaude, Clermont-Ferrand, realizată de Federic Auguste Bartholdi (1834-1904), sculptorul alsacian care a realizat Statuia Libertăţii. Nu este clar de ce Vercingetorix a fost ales să conducă revolta, însă alegerea s-a dovedit una inspirată. Tânărul conducător războinic a fost de departe cel mai capabil dintre adversarii lui Caesar, căruia îi provoacă nenumărate probleme până când este prins în capcană şi asediat la Alesia.
(Fabien 1309)

să obţină victoria, cu costuri uriaşe. După această serie de înfrângeri, Vercingetorix îşi dă seama că în bătălia în câmp deschis era imposibil să se ridice la înălţimea romanilor, care erau mult prea bine instruiţi şi disciplinaţi ca să poată fi înfrânţi într-un război deschis şi că era inutil să încerce să ţină un oppidum după altul. Astfel, se decide asupra singurei strategii care ar fi putut avea succes, adică să îi înfometeze pe romani prin intermediul politicii de „pământ pârjolit", asigurându-se că aceştia nu vor avea parte decât de pământul pe care îşi ridicau tabăra, procurându-şi proviziile prin sabie, iar convoaiele lor fiind puse în pericol sau capturate.
La marele consiliu de la Bibracte (Muntele Beuvray), cel mai mare oppidum al heduilor, votul popular l-a confirmat unanim pe Vercingetorix drept comandant suprem al forţelor rebele unite. Acesta şi-a explicat cu grijă politica de a evita lupta în câmp deschis şi de a-i obosi pe romani distrugând toate proviziile din zonele rurale. „Distrugeţi-vă grânele şi ardeţi-vă

hambarele - le spune el -, iar acest sacrificiu vă va face oameni liberi pentru totdeauna" (BG VII, 64, 5). Din păcate, şi probabil de înţeles, rebelii nu puteau sau nu voiau să înţeleagă că, pentru a fi eficientă, strategia incendierilor trebuia să fie aplicată neîndurător, iar el nu avea cum să-i oblige.
Talentul pe care îl avea să conducă forţe tribale uriaşe şi greoaie, inspirându-le în egală măsură frică şi curaj, i-a provocat mari greutăţi lui Caesar. în cele din urmă, prin- tr-un mod excepţional de a conduce, prin forţa armelor şi din când în când prin pur noroc, Caesar reuşeşte să suprime revolta printr-o acţiune îndelungată şi brutală, care a culminat cu asediul Alesiei. Aceea avea să fie ultima rezistenţă semnificativă în faţa romanilor. A implicat

aproape toate triburile galice, inclusiv pe heduii proro- mani, şi s-a terminat cu o înfrângere dezastruoasă.
Fără îndoială, Vercingetorix a fost cel mai puternic adversar din Gallia al lui Caesar, iar ulterior a devenit simbolul rezistenţei galice în faţa ameninţării unei invazii. Pentru istoricul şi filologul francez Camille Jullian (1859-1933), a avut statura unui Hannibal sau a unui Mitridate şi, în calitate de simbol naţional romantic, pentru francezi a reprezentat lupta eroică a Rezistenţei împotriva lui Hitler, duşmanul absolut. Pe de altă parte, eseistul francez Michel de Montaigne (Essais 2, 24) a fost printre cei care au ridicat un semn de întrebare în privinţa alegerii sale de a căuta refugiu la Alesia, fapt care i-a permis lui Caesar să zdrobească revolta după un asediu de proporţii. După înfrângere, Vercingetorix a suferit ani întregi ca prizonier la Roma, până când a fost strangulat după ce a fost târât în lanţuri în triumful cvadruplu fără precedent al lui Caesar (Cassius Dio XXXXIX, 19, 4).
Pompeius (106-48 î.Hr.)
Sfârşitul tragic al vieţii lui Pompeius nu ar trebui să ne împiedice să vedem felul desăvârşit în care a exploatat posibilităţile situaţiei în care se afla, depăşind graniţele convenţiei şi eliberându-se de constrângeri pentru următorul episod al carierei sale. Mai mult, Pompeius însuşi rămâne mut, iar absenţa unor commentarii scrise de el însuşi înseamnă că informaţiile noastre despre el provin de la adversarul său principal, talentat atât cu pana, cât şi cu sabia, din biografia scrisă de cărturarul

Plutarh la mult timp după evenimente şi din comentariile caustice ale unui Cicero nebelicos. Astfel, reputaţia lui militară are mult de suferit ca rezultat al portretului defăimător pe care i-l face Caesar, care scrie, între altele, că Pompeius „şovăia să lase pe oricine altcineva să stea pe aceeaşi culme a prestigiului ca el“ (BCI, 4, 6). însă asta nu ar trebui să umbrească natura spectaculoasă a ascensiunii sale politice, de altfel mult mai spectaculoasă şi mult mai neconstituţională decât cariera timpurie mai convenţională a lui Caesar. în anii 60 î.Hr., Pompeius era deja comandantul principal al Romei, primind două misiuni extraordinare - să scape Marea Mediterană de piraţi (67 î.Hr.) şi estul de Mitridate (66 î.Hr), prima fiind îndeplinită în mai puţin de cinci luni, iar a doua prelun- gindu-se timp de aproximativ patru ani, pentru a putea urma o serie de cuceriri în est.
Tânărul Pompeius rămăsese în Italia în timpul regimului lui Cinna, însă se retrăsese discret pe vechiul domeniu al familiei sale de la Picenum (Marche), pe pantele dinspre Marea Adriatică ale Munţilor Apenini, după ce viaţa îi fusese ameninţată - atât de discret, încât se zvonea că Cinna îl asasinase. Când Sulla a debarcat la Brundisium la începutul anului 83 î.Hr., Pompeius a văzut imediat că un număr mare de aristocraţi intrau sub stindardul lui Sulla, sperând să-şi reînvie cariera politică. Astfel, din

Statuie colosală de marmură a lui Pompeius (Milano, Villa Arconati a Castellazzo di Bollate) provenind din Roma. Soclul conţine inscripţia CN(aeus) POMPEIVS M(agnus) IMP(erator). Cu privire la statuile în mărime naturală ale lui Pompeius, se spune că aceasta ar fi chiar statuia la baza căreia ar fi fost asasinat Caesar. Unii oameni cu imaginaţie bogată chiar au zărit pete de sânge pe soclu.
(Guido Bertolotti)

y®
CAIUS IULIUS CAESÂR
proprie iniţiativă, şi-a adunat în Picenum o armată privată formată din trei legiuni, din care făceau parte veteranii şi clienţii tatălui său, şi a mărşăluit spre sud pentru a
i se alătura lui Sulla. Salutându-l pe Pompeius cu titlul de imperator, titlul onorific acordat în mod tradiţional unui general victorios de către soldaţii săi, Sulla i-a dat ordin generalului novice din nord să cureţe Gallia Cisalpina de susţinătorii lui Marius. După victoria lui Sulla în faţa zi-durilor Romei, adversarii săi care supravieţuiseră au fugit peste mare, astfel că Pompeius a primit ordin să plece în Sicilia cu şase legiuni şi a fost învestit în mod extraordinar de Senat cu imperium pro praetore. îndată ce a ajuns acolo, a eliberat şi a securizat rapid insula, executându-l pe conducătorul susţinătorilor lui Marius, care, din punct de vedere legal, încă era consul, după un proces de formă - atrăgându-şi porecla jignitoare de adulescentulus car- nifex, „micul adolescent măcelar" (Valerius Maximus VI,
2, 8). Apoi Pompeius a trecut în Africa şi a scăpat rapid de susţinătorii rămaşi ai lui Marius, care obţinuseră sprijinul unui pretendent din Numidia. Pompeius i-a redat tronul regelui legitim, Hiempsal, şi a fost salutat ca imperator de soldaţii victorioşi. Apoi a primit instrucţiuni de la Sulla, care i-a dat ordin să îşi lase la vatră toţi soldaţii, cu excepţia unei singure legiuni, care urma să rămână în Africa. însă armata sa avea alte idei.
La întoarcerea la Roma, cu legiunile încă sub ordinele lui, a aspirat la un triumf, însă a întâmpinat opoziţia fermă a lui Sulla. Sulla i-a arătat că triumful li se acorda doar pretorilor sau consulilor numiţi - la vârsta de 24 de ani, Pompeius nu era nici măcar cvestor - şi, în plus, nu se cădea acordarea unui triumf pentru victorii împotriva unor cetăţeni romani. Neabătut, Pompeius

PRINCIPALII OPONENŢI MILITARI
Gravură din secolul XIX înfăţişând asasinarea lui Pompeius când acesta păşeşte pe ţărmul deltei Nilului. înjunghiat pe la spate de unul dintre foştii săi centurioni, a fost ulterior decapitat de un eunuc egiptean, iar capul său a fost adus în faţa regelui copil Ptolemeu al XIII-lea. Trupul său gol a fost lăsat neîngropat pe plajă. Acesta a fost sfârşitul lui Pompeius cel Mare.
(Ancient Art & Architecture)
a insistat, susţinând ameninţător că „mai mulţi oameni venerau soarele la răsărit decât soarele la apus“ (Plutarh, Pompeius 14,5). Desigur, Sulla l-ar fi zdrobit pe Pompeius dacă s-ar fi ajuns la o confruntare, însă probabil simţea că era o ceartă care i-ar fi adus mai multe necazuri decât beneficii. Astfel, Sulla cel înaintat în vârstă a cedat şi, probabil cu o notă de sarcasm, chiar i-a confirmat cog- nomenul Magnus, „cel Mare“, pe care i-l dăduse armata. Geniul pentru autopromovare avea să fie una dintre

trăsăturile definitorii ale ascensiunii rapide şi remarcabile a lui Pompeius către putere şi glorie.
Membrii aristocraţiei romane se aflau într-o concurenţă permanentă pentru glorie militară şi recompensele economice care o însoţeau. Pe măsură ce miza devenea mai mare în perioada republicii târzii, concurenţa devenea la rândul ei mai intensă şi mai distrugătoare pentru clasa politică. Cariera lui Pompeius a fost una extraordinară nu doar pentru că a reprezentat, într-o formă exagerată, contradicţiile inerente ale politicii oraşului-stat derulate la nivelul scenei mai mari a Mediteranei. Pompeius a fost un soldat de succes care, fără îndoială, aspira la supremaţia deţinută cândva de Sulla. Avea să fie consul de trei ori - a treia oară, în 52 î.Hr., o vreme fără coleg -, însă, în ciuda puterii sale aparente, formalismul său rigid nu stârnea vreo exuberanţă, iar şovăiala sa politică îi atrăgea în general neîncrederea. Chiar şi aşa, nu trebuie să îl subestimăm, aşa cum au făcut mulţi dintre contemporanii săi. Printr-o abilitate şi coordonare desăvârşite, s-a ridicat de la începuturile sale ca războinic în ilegalitate în Picenum la o importanţă constituţională în care putea să renunţe la folosirea forţei brute şi încă să pozeze drept apărătorul republicii. După cum spunea despre el Sallustius, simpatizant al lui Caesar, era „moderat în tot, mai puţin în încercarea de a domina" (Historiae
2 fr. 14 Maurenbrecher). Dacă Pompeius ar fi câştigat la Pharsalus, republica n-ar mai fi rezistat.
Totuşi, comparativ cu Caesar, Pompeius avea un dez-avantaj serios, fiind un om demodat, care trăia în umbra faimei sale din trecut. In vreme ce Caesar îşi petrecuse ultimii opt ani în războaie, Pompeius fusese ultima oară în serviciu activ în 62 î.Hr., după care prestigiul său începuse

PRINCIPALII OPONENŢI MILITARI
Stânga: Aversul unui denarius (Londra, British Museum) bătut la Roma în 45 î.Hr., purtând inscripţia CAESAR • DICT • QUART. în afară de faptul că era consul, de data asta sine collega, Caesar era şi dictator, deţinând ambele funcţii pentru a patra oară. în mod normal, dictatura era o numire pe termen scurt în timpul urgenţelor naţionale, dar Caesar avea să o extindă pe viaţă. Mulţi se temeau că îşi va lua titlul şi mai răsunător, dar ingrat de rex. (Ancient Art& Architecture)
Dreapta: Statuetă de teracotă (Londra, British Museum, WA 1972.2.29,1/135684) înfăţişând un arcaş part călare în timp ce lansează săgeata. După al cincilea triumfal său, Caesar începe pregătirile pentru o operaţiune militară în est, împotriva părţilor, greşeala recentă a lui Crassus. însă aceasta nu avea să aibă loc.
(Colecţia Fields-Carre)
să scadă. Mai mult, ca slujitor al Senatului, îi lipsea comanda absolută, aceasta fiind împărţită între susţinătorii săi şi optimaţii conservatori conduşi de Cato, care, conform lui Caesar, se plângeau că Pompeius trădase republica de vreme ce nu făcuse pregătiri de război mai bune. Astfel, poziţia sa de generalisim al forţelor republicane era subminată de senatori, care îl îndemnau la acţiuni pe care altfel le-ar fi amânat sau nu le-ar fi făcut deloc şi, în plus, era împovărat cu doi consuli indiferenţi şi inerţi.

Unitatea de comandă, avea să spună Napoleon cu o convingere absolută, era „necesitatea principală a războiului" 0Correspondance, voi. XXXI, pag. 418, nota 40).
In floarea tinereţii, Pompeius fusese un bărbat mai degrabă solid, poate chiar impasibil, sensibil şi conştiincios, decât ager la minte sau motivant. Muncise din greu, îşi instruise oamenii, avusese grijă de ei şi le dăduse ordine clare. Şi-a câştigat loialitatea lor printr-o autoritate dovedită şi prin promisiuni, însă niciodată prin fraze bombastice sau discursuri pretenţioase. Ne putem da seama de aceasta din felul în care Pompeius li se adresează soldaţilor săi la Epeiros: „Nu am abandonat şi nu voi abandona lupta în numele vostru şi în tovărăşia voastră. Ca general şi soldat, sunt al vostru" (Appian, Bellum ci- vilia 2, 51).
O misiune importantă a unui general din Antichitate era să îşi traseze frontul de luptă şi să dea ordine relevante pentru mişcările plănuite spre execuţie în timpul luptei. înainte de bătălie, Pompeius putea trasa un plan care era întotdeauna bun, însă nu părea să aibă abilitatea de a-l schimba în funcţie de situaţie. La Pharsalus, singura sa înfrângere, a avut avantajul cavaleriei şi a fost atât de încrezător că cei aproximativ 7 000 de călăreţi ai săi puteau ieşi victorioşi, încât se pare că aproape şi-a ţinut legionarii deoparte. După cum am văzut, planul său era să aibă toată cavaleria pe flancul stâng, să îşi pună adversarii pe fugă, apoi să lovească din spatele legiunilor lui Caesar. însă Caesar, care a văzut imediat planul lui Pompeius, şi-a luat a treia linie de şase cohorte şi le-a trimis pe flancul drept unde a format a patra linie, invizibilă pentru inamic. Când cavaleria a atacat şi a pus pe fugă călăreţii mult depăşiţi numeric ai lui Caesar, aceste

cohorte au aşteptat semnalul, apoi au atacat atât de puternic, încât cavaleria lui Pompeius, luată prin surprindere şi năucită, s-a răspândit în cele patru zări. După ce au doborât mai mulţi arcaşi şi aruncători cu praştia, cohortele au trecut rapid în spatele liniei principale de infanterie a lui Pompeius şi au început nimicirea legiunilor acestuia. Calitatea soldaţilor a valorat mai mult decât numărul lor, iar Caesar chiar a afirmat că meritul pentru acea victorie le revine acestor şase cohorte (BC III, 94, 4). Pompeius se bazase pe cavalerie să îl atace pe Caesar în ariergardă. Caesar a parat lovitura, iar Pompeius, văzând că mijloacele de acţiune pe care se bazase el eşuau, a fost demoralizat şi înfrânt.
In acea zi, Caesar l-a întrecut pe Pompeius printr-o evaluare realistă a circumstanţelor, ceea ce i-a permis să profite de greşelile lui Pompeius şi să facă imediat schimbări pe loc; adică a dovedit valoarea esenţială a flexibilităţii şi adaptabilităţii în mijlocul neprevăzutului bătăliei. Caesar înţelegea în mod cert mai bine care erau intenţiile adversarului decât Pompeius care erau ale sale. Dacă mulţimea de călăreţi orientali ai lui Pompeius ar fi fost mai căliţi în luptă, este foarte posibil să fi câştigat bătălia. Ca pentru a înrăutăţi lucrurile, aceştia fuseseră trimişi în luptă grupaţi mult prea aproape unii de alţii şi, astfel, după succesul iniţial, au pierdut unitatea şi s-au transformat rapid într-o gloată imobilă. Pompeius nu îşi păstrase în rezervă nimic din cavalerie.
Pompeius se încrezuse în efectul material, iar Caesar în cel moral. Aceasta este aceeaşi deosebire trasată de Napoleon între ceea ce el numeşte, pertinent, terestru şi divin. Partea divină, spune el, cuprinde tot ce izvorăşte din forţa morală a caracterului şi talentului, din puterea

de a-ţi evalua adversarul şi de a-ţi da seama de întregul context, de a le insufla soldaţilor încredere şi spirit. Partea terestră cuprinde echipamentul de război, fortificaţiile, ordinele de luptă, tot ceea ce reprezintă combinaţia sau utilizarea chestiunilor de rutină: aceasta în sine nu câştigă bătăliile.

Aici îşi dovedeşte Caesar geniul militar, acel geniu care, la o analiză amănunţită, lui Pompeius îi lipsea. Steaua lui Pompeius începuse să pălească, însă trebuie totuşi să rezistăm tentaţiei de a crede că a fost înfrânt de la bun început. De exemplu, atacul său surpriză nocturn pe mare împotriva unui sector neterminat de la capătul sudic al liniilor de asediu ale lui Caesar de la Dyrrhachium dovedeşte o anumită sclipire. Cu pierderi mari şi aproape văzând înfrângerea cu ochii, Caesar a întrerupt acţiunea şi a mărşăluit spre Grecia şi spre nesiguranţă. Pompeius, cel care curând avea să fie înfrânt, este salutat cu titlul de imperator de către soldaţii săi victorioşi (BC III, 71, 4). Se pare că victoria este un sfetnic nepriceput.

DUPA ÎNCHEIEREA
OSTILITĂŢILOR

într-o analiză retrospectivă a conflictelor civile şi a desfiinţării constituţiei republicane, Tacitus spune că Pompeius era considerat „mai enigmatic, nu mai bun [decât Marius şi Sulla] " (Historiae II, 38). Când Sulla mărşăluise în Roma cu o generaţie mai devreme, fusese neîndurător cu inamicii săi, ucigându-i, expulzându-i şi confiscându-le proprietăţile. Exista o percepţie generală că, dacă ieşeau învingători, adepţii lui Pompeius aveau să instituie un regim de opresiune ca al lui Sulla şi mulţi erau convinşi că şi Caesar ar proceda la fel, mai ales că în Gallia îşi dovedise deja nepăsarea faţă de viaţa umană. De aici surpriza autentică atunci când Caesar instituie o politică de clemenţă (clementia), prin care urmărea să evite cruzimea sângeroasă pe care o arătase Sulla faţă de adversarii săi învinşi.
In timpul marşului spre Brundisium, Caesar scrisese rapid o scrisoare, undeva în jurul datei de 5 martie 49 î.Hr., către agenţii săi politici de la Roma. în aceasta dezvăluie secretul politicii sale de război civil: „Să încercăm să vedem dacă prin aceste mijloace vom putea recâştiga bunăvoinţa tuturor şi ne vom putea bucura de o victorie de durată, căci ceilalţi nu au reuşit prin cruzime să scape de ură sau să îşi facă victoriile să dăinuie, cu excepţia lui Lucius Sulla, pe care nu intenţionez să îl imit. Vreau ca

acesta să fie un stil nou de cucerire, să facem din îndurare (misercordia) şi generozitate (liberalitas) scutul nostru (AdAtt., 9, 7c, 1). Scrisoarea a fost concepută cel mai probabil cu scopul de a circula - de aici copia găsită în corespondenţa lui Cicero -, căci ea promova acea clemen- tia pentru care a devenit faimos. Insă aceasta era o virtute cu două tăişuri, căci iertarea era prerogativul regilor şi tiranilor.
însă cum avea Caesar de gând să îşi folosească victoria? Suetonius, citând dintr-o sursă pompeiană şi nu din scrisoarea lui Caesar, spune că acesta nu avea de gând să îl folosească drept model pe Sulla, un bărbat „care se dovedise un nătâng că renunţase la dictatură" (DI 73). Cu toate că această remarcă a lui Caesar a fost păstrată de o tradiţie ostilă pentru a demonstra dorinţa sa de a desfiinţa republica, putem să ne dăm seama ce încerca de fapt Caesar să facă din propriile cuvinte, după ce a supravieţuit luptei sângeroase de la Pharsalus.
Asinius Pollio consemnează în Historiae că atunci când, în bătălia de la Pharsalus, îşi vede adversarii forţaţi să aleagă între masacru şi fugă, Caesar rosteşte aceste cuvinte: „Ei au vrut astfel. M-ar fi condamnat pe mine - pe mine, Caius Caesar - în ciuda tuturor victoriilor mele, dacă nu aş fi cerut ajutorul armatei mele“ (DI 30, 4).
Caesar, se ştie, nu avea intenţia să restabilească republica; dorea un sistem în care el să fie omul principal. Astfel, pentru a-şi îndeplini acest obiectiv, a căutat în jur cel mai bun şi mai practic exemplu disponibil, adică estul elenistic. Dintr-un anumit punct de vedere, Caesar a fost primul împărat (bravo tăcutului şi sârguinciosu- lui Suetonius), însă experimentul său imperial avea să fie întrerupt de idele lui Marte 44 î.Hr. de către oameni

DUPĂ ÎNCHEIEREA OSTILITĂŢILOR

Marcus Antonius ţine discursul funerar lângă cadavrul lui Caesar. După ce a terminat de vorbit, Antonius a descoperit trupul lui Caesar şi, cu o suliţă, i-a ridicat toga însângerată. Mulţimea de romani se dezlănţuie şi incinerează cadavrul acolo, apoi în for.
(Ancient Art & Architecture)
care aveau doar un motiv superficial să îl lichideze pe Caesar. Eliminaţi tiranul şi republica va reînvia. Puţin probabil, căci ei ignoraseră faptul esenţial că Caesar îşi păstrase poziţia şi puterea prin intermediul intereselor
115

^ ^ r >
CAIUS IULIUS CAESAR
ARA DI CESARE
DEPOSEPO (•-' S«««*» » Cw») MEU FORO.UA
dove e L-ANTIC A reggia dei Romani.E vi
4C<TV"V!VLARONO i'OPRA TAVOLE. SEDIU E
qvanto altro lecname era ui.. ACCESE
RO IL FVOCO E "I VŢTO IU POPOUO \SS_1
STETTE AL ROCO DVRANTE l.A NOTTE IN
OVEL LVOGO VENNE ERETTA DAPPPIMA
1 VK ARA, ORA VI E IL TEMPIO DELLO STESSO
CESARE, NEL QVALE EGLI E OMORATO
C0V<E VN DIO
APPW
BFU O Civ n .,3
.
■ /. . - v
Placă modernă inscripţionată cu un citat din Bellum civilia 2,148 al lui Appian. Conform lui Appian, după ce au fost împiedicaţi să ducă trupul neînsufleţit oe Capitoliu, oamenii „au adus catafalcul înapoi în for" şi au incinerat trupul ,acolo, unde la început fusese ridicat un altar, însă acum se află un templu iedicat lui Caesar însuşi după ce s-a stabilit că era demn de onoruri divine".
(Colecţia Fields-Carre)
Acest zid curbat este tot ce
s-a mai păstrat din Templul
lui Iulius Caesar şi probabil
aici a fost incinerat trupul
acestuia, împreună cu
catafalcul său, de către cei
prezenţi, după discursul
funerar al lui Antonius.
Templul în sine a fost ridicat
de Octavianus în 29 î.Hr.
în onoarea lui Divus Iulius,
Divinul Iulius, continuând
să fie loc de pelerinaj
şi în zilele noastre.
(Colecţia Fields-Carre)

DUPĂ ÎNCHEIEREA OSTIUTĂŢILOR

Templul lui Iulius Caesar, văzut aici de la o distanţă medie, cu vedere spre sud-est din Tahularium, marchează limita estică a forului iniţial. Templul era precedat de o terasă denumită Rostra ad Divi Iulii după corăbiile de război egiptene (şi romane) ale lui Antonius şi ale Cleopatrei capturate de Octavianus la Actium (31 BC), cu care era decorată.
(Colecţia Fields-Carre)

altor oameni, de care avusese grijă. După cum îi scria Cicero (Ad fam. 9, 17, 2) cândva unui prieten, Caesar se legase de o mulţime de oameni cu provenienţe diverse. Acesta era un grup de presiune uriaş care beneficiase de pe urma „corporaţiei lui Caesar", care fusese constituită prin intermediul unui program cuprinzător de bunăstare socială, un program care oferea colonii, eradica datorii, întocmea legi cu privire la pământ, reorganiza proviziile de cereale şi înălţa clădiri şi facilităţi publice noi.

CAIUS IULIUS CAESAR

în perioada vechii republici, un număr de patricieni de familie bună se bucurau de graţie şi favoruri, acum o făcea Caesar superpatronul.

Când Caesar, dictator perpetuus, zace ucis sub statuia lui Pompeius, simbolul conceptelor de concordia şi libertas ale Senatului, grupul de presiune continuă să existe. Şi avea să existe, căutând un înlocuitor pentru Caesar, care să îi preia mantia. Astfel, la câteva zile după asasinarea lui, în timp ce Senatul şovăie, locul rugului său funerar devine altar, iar un „preot" autoproclamat îl venerează ca pe un zeu. Oamenii obişnuiţi ai Romei îl preferau clar pe Caesar aristocraţiei senatoriale mai „înţelegătoare" şi mai „libere".

„Regele divin"

Faptul că acceptă titlul de dictator perpetuus demonstrează că Caesar intenţiona să îşi menţină puterea o perioadă nedefinită, însă acest lucru stârneşte alte două întrebări extraordinare. în primul rând, dacă Caesar urmărea un statut semidivin şi, în al doilea rând, dacă avea de gând să transforme dictatura perpetuă în monarhie ereditară.

După bătălia de la Thapsus, Senatul, în absenţa lui, vo-tează o serie de onoruri pentru Caesar. Cel mai remarcabil este statuia lui Caesar montată deasupra unui glob inscripţionat cu legendarul hemitheos, „semizeu". însă când Caesar revine la Roma, şterge imediat inscripţia (Cassius Dio XXXXIII, 14, 6; 21, 2). Se pare că un Senat linguşitor se întrecea pe sine în a-l flata pe Caesar şi merge prea departe în acea ocazie. După veştile de la Munda,

DUPĂ ÎNCHEIEREA OSTILITĂŢILOR

Senatul îi acordă lui Caesar altă rundă de onoruri în absenţă. Din nou, printre acestea se număra o statuie din fildeş, pe care era inscripţionat „Pentru zeul neînfrânt" şi care este purtată în procesiune cu o statuie a Victoriei la deschiderea tuturor jocurilor din arenă. Inscripţia în sine amintea izbitor de Alexandru şi e greu să fie explicată, mai ales că stăpânul Romei nu conducea încă Senatul. Aparent, supuşii săi aveau o opinie relativ diferită în privinţa acestei distincţii. Cicero, cu o urmă de sarcasm, îi scrie dragului său prieten spunând că „oamenii se poartă superb refuzând să aplaude Victoria din cauza vecinului ei nedorit“ (AdAtt. 13, 44,1). însă aveau să ur-meze şi alte onoruri divine, printre care o funcţie de preot (flamen Dialis) înfiinţată pentru el ca şi când ar fi fost zeu, cu Marcus Antonius numit ca preotul său personal (Cicero, Filipice II, 43,1, Cassius Dio XXXXIV, 6, 4). Toate acestea vor culmina cu înfiinţarea oficială a cultului Divus Iulius, Caesar Divinul, la doi ani după asasinarea sa.

Caesar şi-a împărţit al cincilea (şi ultimul) consulat cu cel care era mâna sa dreaptă, Marcus Antonius, iar de idele lui Marte Cicero avea să scrie că asasinii lăsaseră un „banchet“ minunat neterminat: mai rămăseseră „ firimituri" - Antonius cel în vârstă de 39 de ani. Această camee dinjasp roşu (Londra, British Museum, GR 1867.5-7.724), folosită probabil ca sigiliu de un asociat, are un portret frumos din profil al lui Antonius. (AncientArt & Architecture)

CAIUS IULIUS CAESAR

Rolul regelui elenistic era de nivelul unui zeu şi aici putem găsi o posibilă explicaţie pentru problema aşa-zisului statut divin al lui Caesar. Cu siguranţă, venerarea la nivel de divinitate a regilor elenistici a devenit un model pentru împăraţii romani şi, astfel, se poate spune despre Caesar, dictator pe viaţă, că a fost primul exemplu pentru această practică. La funeraliile publice ale lui Caesar, după cum menţionează Suetonius, Marcus Antonius „le dă ordin crainicilor ca întâi să citească decretul recent prin care sunt votate simultan toate onorurile umane şi divine ale lui Caesar, apoi jurământul prin care întregul Senat se legase să aibă grijă de siguranţa lui“ (DI 84, 2). Nu trebuie să uităm că, în timpul vieţii lui, Senatul era destul de pregătit să îi ofere onoruri nespuse pentru a-şi împăca „regele divin".
însă de ce avea nevoie Caesar de titlul mai măreţ, însă ingrat, de rex, mai ales că poseda toată puterea de care avea nevoie, conducând Roma din poziţia de dictator perpetuus?
Există faimoasa anecdotă a mulţimii care îl salută pe Caesar cu titlul de rex când acesta se întorcea de la Festivalul Latin (26 ianuarie 44 î.Hr.), iar el ripostează cu gluma „Nu, sunt Caesar, nu Rege“ (DI 79, 2). Apoi îl vedem pe Caesar, care tocmai acceptase poziţia de dictator pe viaţă, prezidând de sărbătoarea Lupercaliilor (15 februarie). Cunoscută tuturor cititorilor lui Shakespeare, dacă nu ale surselor clasice în general, aceasta era o ceremonie ciudată şi foarte veche în onoarea lui Pan, în care bărbaţi tineri, denumiţi Luperci, purtând blana caprelor sacrificate şi cu fruntea mânjită de sângele acestor animale, alergau în jurul colinei Palatin lovindu-le cu fâşii din această blană pe toate femeile pe care le întâlneau în cale pentru a le spori fertilitatea. Lupercii erau aleşi

DUPĂ ÎNCHEIEREA OSTILITĂŢILOR

Bust din marmură al lui Octavianus (Paris, Luvru, Ma 1280). La patru săptămâni după asasinat, tânărul Octavianus avea să îşi ia numele de Caius Iulius Caesar, după tatăl său adoptiv. Numele de Caesar avea să îi aducă mari avantaje în luptele îndârjite care aveau să urmeze şi, cu siguranţă, există o doză mare de adevăr în replica lui Marcus Antonius: „Iar tu, băiete, datorezi

totul numelui tău".
(Colecţia Fields-Carre)

din rândul celor mai bune familii din Roma, iar unul dintre ei în acea zi era Marcus Antonius. Doi bărbaţi, Cassius şi Casca, puseseră o diademă cu lauri pe genunchii lui Caesar, însă Antonius a profitat şi i-a pus-o pe cap. Insă Caesar refuză ostentativ onoarea regească, aruncând diadema în mulţime, cu ordinul de a o închina lui Iuppiter Capitolinus, singurul rege al Romei, gest confirmat de Cicero (Filipice II, 85-87), care probabil era prezent la rândul său. Se poate spune că acela era modul lui Caesar de a da glas opiniei publice, care se dovedea ostilă statutului de rege. Sau poate că intenţia lui fusese să demonstreze că nu dorea titlul de rege sau că acea iniţiativă îi aparţinuse

CAIUS IUIJUS CAESAR
în întregime lui Antonius. în cazul în care Cassius şi Casca erau deja implicaţi în complotul pentru uciderea lui Caesar, putem bănui că intenţia lor era de a-l prinde pe dictator pe picior greşit. Din nefericire pentru ei, Antonius intră în scenă când întrevede o ocazie excelentă de a câştiga graţiile lui Caesar. însă Caesar, cu viteza luminii, foloseşte acea situaţie pentru a face un gest grandios către populaţie. O mişcare inteligentă, care dă naştere unei aure negativiste. în ciuda insistenţei unor cărturari, este foarte puţin probabil ca Caesar să fi vrut să fie numit rex, însă, cu siguranţă, nu dorea să se comporte în întregime constituţional. Napoleon, un critic la fel de calificat ca oricare altul, spune: „Dacă Caesar ar fi dorit să fie rege, şi-ar fi pus armata să îl aclame astfel" (Correspondance,
Farfurie de majolică italiană
din secolul XVI, decorată
cu o scenă în care oamenii
lui Caesar distrug podul
pe care helveţii migratori
îl construiseră peste
Rhodanus (Ron) la Genava
(Geneva), un oppidum
al allobrogilor. Deoarece
la vremea aceea Caesar avea
o singură legiune în Gallia
Transalpina, aceşti bărbaţi
erau membri ai legio X,
care curând avea să devină
corpul său de elită.
(Ancient Art & Architecture)

DUPĂ ÎNCHEIEREA OSTILITĂŢILOR
voi. XXXII, pag. 88). însă, deşi Caesar dispreţuia titlul şi capcanele statutului de rege, mulţi aveau senzaţia că el era atunci rege al Romei, din toate punctele de vedere, mai puţin cu numele. Cu siguranţă, a fost primul roman care i-a imitat pe regii elenistici prin faptul că a vrut să îi fie reprezentat capul pe o monedă oficială în timpul vieţii sale şi, de asemenea, a permis ca statuia lui să fie amplasată în temple împreună cu cele ale zeilor şi să fie executată din materiale precum aur şi fildeş, rezervate zeilor. Astfel, oricare ar fi fost planurile sale de viitor, puterea şi comportamentul său din prezent au fost de ajuns să îi aducă o moarte prematură. După victoria în războiul civil, Caesar a trăit mai puţin de un an. Dictatura nu s-a

caracterizat prin surghiunuri şi confiscări de proprietăţi şi bogăţii, însă mai existau oameni care doreau reinstau- rarea republicii şi acolo nu era loc pentru Caesar.

MODUL DE GÂNDIRE

Ca în cazul multor operaţiuni militare romane ale perioadei, invazia lui Caesar în Gallia a fost un amestec de preamărire personală, scheme de adunare de bogăţii pentru el şi pentru anturajul său, gloria Romei şi o nevoie autentică de a-i ţine în frâu pe duşmanii Romei. Desigur, Caesar vrea să ne facă să credem că el şi oamenii săi erau motivaţi de datorie şi onoare, însă trebuie să vedem aici şi câştigul personal. Caesar însuşi nu numai că şi-a plătit datoriile astronomice, dar a şi devenit extrem de bogat şi e sigur că mulţi, dacă nu chiar majoritatea, ofiţerilor săi s-au îmbogăţit considerabil. Era cunoscut la Roma faptul că o numire în statul major al lui Caesar însemna un paşaport către bogăţie. Şi soldaţii de rând aveau de câştigat, atât sclavi, cât şi pradă de război. Astfel de factori nu sunt de neglijat în motivaţia pentru sprijinul pe care i-l acordau lui Caesar, iar el nu îşi permitea să îi ignore. Pentru Caesar şi cititorii săi, fluviul Rhenus (Rin) reprezenta o veritabilă graniţă simbolică între cunoscut şi necunoscut. însă a spune că Rhenus era graniţa dintre gali şi triburile germanice nu ar fi altceva decât o generalizare convenabilă. Oricum, Caesar a fost primul care a ridicat un pod peste fluviu. Reconstrucţie (Koblenz, Festung Ehrenbreitstein) a unei maşinării de bătut piloni folosite în timpul construcţiei podului peste Rin al lui Caesar în 55 î.Hr.
(Holger Weinandt)
124

Unul dintre criticii cei mai aspri ai lui Caesar a fost Cicero. Erau multe lucruri care îi apropiaseră pe cei doi, cum ar fi aprecierea reciprocă pentru literatură şi prietenii comuni. însă susţinătorii lui Caesar erau o adunătură înspăimântătoare de oameni puşi pe căpătuială, oportunişti fără principii, „armata lumii interlope" după cum îi descria atât de viu Cicero (AdAtt. IX, 10, 7; 18, 2). Spre deosebire de Cicero, care susţinea că scopul războiului era căutarea păcii, Caesar privea problema mai inflexibil. Războiul era făcut pentru a cuceri popoare şi a impune stăpânirea romană. Rezultatul era să aducă glorie şi bogăţie celor de pe câmpul de luptă şi cetăţenilor de acasă.
La sfârşitul ultimului său an în Gallia, Caesar reuşea să se întoarcă în Gallia Cisalpina mulţumit că realizările şi cuceririle sale aveau să dăinuie. Timp de opt ani, Caesar şi legiunile sale au călcat în picioare Gallia, în fiecare anotimp măcelărind un număr uriaş de oameni şi luând zeci de mii sclavi. în multe dintre campanii, întreaga regiune era arsă. Conform lui Plutarh, Caesar „invadase peste 800 de oraşe, supusese 300 de naţiuni, iar din trei milioane de bărbaţi, care reprezentau totalul celor cu care a dus lupte de-a lungul timpului, a ucis un milion în lupta corp la corp şi a luat tot atâţia prizonieri, peste un milion fiind vânduţi ca sclavi" (Caesar 15, 3). Astfel, aproximativ trei milioane de gali pier dintr-o populaţie estimată la 12 milioane. Oricare ar fi acurateţea acestor date, iar cifra populaţiei este pur ipotetică, aceste cifre reflectă percepţia dominantă în rândul contemporanilor lui Caesar că acest război împotriva galilor fusese ceva excepţional, în egală măsură teribil şi splendid, fără pereche. De asemenea, ele mai reflectă şi nepăsarea lui Caesar pentru viaţa umană.

MODUL DE GÂNDIRE

Din perspectivă umanistă modernă, războiul din Gallia, cu politica sa de „ardeţi tot, ucideţi tot, distrugeţi tot“, a fost unul nedrept şi murdar. însă nici măcar biograful roman al lui Caesar, Suetonius, nu acceptă justificarea lui pentru cucerirea Galliei. Conform acestuia,

Caesar avea obiceiul să se ia la ceartă cu vecinii Romei, chiar şi aliaţi, pornind de la cele mai neîntemeiate pretexte. Suetonius chiar dă de înţeles că, de fapt,
Putem fi siguri că debarcarea în Britannia din 55 î.Hr. a avut loc in regiunea East Kent de astăzi, însă ne lipsesc informaţiile exacte pentru a determina cu precizie unde anume pe coastă s-a întâmplat. Caesar spune că a „debarcat pe un ţărm aplatizat şi deschis" (aperto ac plano, BGIV, 23, 9), identificat fie drept Lympne în Romney Marsh de astăzi, fie între Walmer (în imagine) şi Sandwich.
(Imogen Corrigan)

CAIUS IULIUS CAESAR
Caesar urmărea doar să adune bogăţii şi chiar incursiunile lui în Britannia erau motivate de lăcomia sa (DI 24,
3, 47). La rândul său, Seneca îl condamnă pe Caesar pentru urmărirea unei false glorii (Epistulae 95, 37).
Insă gloria în sine era un bun valoros în politica romană şi trebuie să analizăm cucerirea Galliei în contextul luptei pentru putere în perioada ce avea să reprezinte ultimii ani ai republicii. Insă nu vom şti niciodată cu siguranţă de ce şi-a lansat cele două expediţii în Britannia sau dacă intenţiona să o cucerească - cu toate că se poate face o paralelă cu incursiunea sa represivă peste Rin în Germania. Caesar însuşi nu ne spune dacă dorea o cucerire sau o acţiune punitivă şi singurul său comentariu explicativ este că în majoritatea campaniilor sale din Gallia până la prima sa aventură importantă în Britannia întâlnise britoni care luptaseră împotriva lui (.BG III, 9,15; IV, 20, 2).
Indiferent care îi erau adevăratele motive, şi probabil nici nu ar trebui să căutăm mai departe de simpla dorinţă de glorie, cele două incursiuni ale lui Caesar au lăsat o impresie profundă asupra spiritului colectiv al Romei. Britannia era o insulă îndepărtată, aproape de legendă, de peste Okeanos, o întindere înspăimântătoare de apă sălcie în ochii romanilor, care încă nu erau obişnuiţi cu apele cu maree din afara lumii reprezentate de mare nostrum (Mediterana). Pentru ei, Britannia se întindea în afara lumii Mediteranei, în jurul căreia înflorise civilizaţia clasică, „precum broaştele în jurul unei băl- toace“, după cum remarcase cândva Platon. Britannia, cu ţărmurile sale inaccesibile, mareele înşelătoare şi clima foarte aspră, era considerată capătul cel mai îndepărtat al lumii, fapt care dădea insulei un aer de magie periculoasă.

MODUL DE GÂNDIRE
Gallia, Germania, Britannia - Caesar era un aventurier şi un amator de senzaţional care nu putea rezista în faţa atracţiei următorului tărâm necunoscut. Acasă, avea parte de o publicitate extraordinară, întrucât Britannia era reprezentată drept „izolată în Oceanul nemărginit", care, cu siguranţă, îi limitase ambiţiile lui Alexandru. Chiar şi Cicero e luat de acelaşi val, plănuind să scrie o epopee despre „cucerirea glorioasă", pornind de la relatările din linia frontului primite de la fratele său, Quintus.
Ceea ce era însă diferit era felul în care înţelegea Caesar esenţa războiului. înaintea lui Clausewitz, afirmă că războiul însemna „mijloace serioase pentru un scop serios" (Vom Krieg 1, 1, 23). Caesar duce războiul pentru a-şi extinde propria glorie, însă fiecare război cerea o tehnică proprie. în Gallia a fost vorba de un război nemilos de anihilare, în vreme ce în Peninsula Italică a fost mai avantajos să supună forţele adversarului decât să le extermine. Cruzimea şi mila nu au fost altceva decât mijloace de a atinge scopuri specifice şi nu scopuri în sine.

O VIAŢA ÎN CUVINTE

Toţi au o părere despre Caesar, mai ales Caesar însuşi. O poveste spune că, în timp ce Caesar în vârstă de 39 de ani traversa Alpii în drumul său spre postul de guvernator în Hispania Ulterior, a dat peste o aşezare mizeră şi sărăcăcioasă. Plutarh preia povestea: „Prietenii săi râdeau şi glumeau, spunând: «Fără îndoială, şi aici găseşti oameni care dau din coate să facă rost de o poziţie bună şi conflicte pentru primul loc şi rivalităţi invidioase între oameni măreţi». Atunci Caesar le-a răspuns pe un ton foarte serios: «Eu unul aş prefera să fiu primul aici decât al doilea la Roma»“ (Caesar 11, 2).
Multă cerneală s-a scurs (şi se va scurge) în relatările despre ascensiunea lui Caesar, iar una dintre cele mai mari dificultăţi este să desprindem adevărata personalitate şi adevăratele activităţi ale acestui mare om din exagerările legendelor care îl înconjoară. Caesar cel reprezentat de mulţi cărturari este, din mai multe puncte de vedere importante, foarte diferit de Caesar descris de el însuşi în commentarii şi de Caesar cel din sursele greco-romane. Apoteoza lui Caesar ca supraom a apărut în lumina Renaşterii, apoi, curând, a devenit o obsesie istorică. Trebuie doar să ne gândim la Caesar al lui Shakespeare, „Primul om al acestei lumi?“ (Julius Caesar II, ii, 133), sau la Caesar al lui Nietzsche, „unul dintre acei

bărbaţi enigmatici predestinaţi pentru victorie şi pentru seducerea celorlalţi" (Dincolo de bine şi de rău, 200).
„Ce l-a condus pe Caius Caesar spre sfârşitul statului şi al său propriu? Gloria, ambiţia şi refuzul de a pune limite propriei sale măriri." Astfel scria Seneca (Epistulae 94, 65). Crima nu a rezolvat nimic. Republica bolnavă a refuzat să se vindece. Caesar arătase Romei ce însemnase să fie condusă de un singur om, iar grupul de presiune uriaşă, „superclienţii" săi, nu dispăruse. Ca dictator pe viaţă al statului roman, a pus bazele suveranităţii unice. Astfel, urmarea avea să fie o luptă sângeroasă pentru a determina cine avea să preia controlul asupra moştenirii lui Caesar.
Desigur, imitaţia este cea mai sinceră formă de linguşire. Cesare Borgia (m. 1507) a fost un imitator practic notoriu al strămoşului său roman, chiar dacă unul care nu a avut nici pe departe succesul acestuia. Niccolo Machiavelli laudă realizările amândurora în II Principe, iar în Arte della guerra îl dă în mod repetat pe Caesar generalul drept exemplu de excelenţă militară. „Astfel, Iulius Caesar, Alexandru Macedon şi ceilalţi asemenea oameni şi prinţi extraordinari au luptat întotdeauna în fruntea armatelor lor, au mărşăluit întotdeauna împreună cu ei pe jos şi întotdeauna şi-au dus singuri armele; dacă vreunul dintre ei a pierdut puterea, şi-a pierdut şi viaţa odată cu ea şi a murit cu aceeaşi virtii pe care o arătase în timpul vieţii" (Arte della guerra, 7, 211).
Unul dintre termenii preferaţi ai lui Machiavelli, virtii este o calitate necesară pentru o tactică militară şi o artă a guvernării eficiente. Acest concept machiavelic descrie ce este caracteristic unui comportament masculin şi agresiv, adică tăria de caracter, curajul,

Cu toate că este una dintre poveştile cu cel mai puţin succes ale sale, Cleopatra (1934) a lui Cecil B. DeMille conţine o serie de bijuterii scenaristice, de exemplu Cleopatra (Claudette Colbert): „împreună am putea cuceri lumea". Caesar (Warren William): „Frumos din partea ta să mă incluzi şi pe mine". William, cu chip aspru şi ascuţit, pufnind brusc deasupra hărţilor şi machetelor sale, a fost un Caesar foarte bun.
(Centrul pentru Cercetare în Film şi Teatru din Wisconsin, SUA)
Cleopatra (1963) a studioului Twentieth Century Fox a fost o producţie spectaculoasă, cu capodopere ale detaliului în scenele de după bătăliile de la Pharsalus şi Philippi şi având în

Actium un amestec grandios de proiectile zburătoare şi resturi în flăcări. însă ne putem întreba dacă Alexandria a Cleopatrei (Elizabeth Taylor) şi Roma lui Caesar (Rex Harrison) erau chiar atât de uriaşe şi de strălucitoare ca în cadrele în culori imaculate sugerate în această extravaganţă. (Centrul pentru Cercetare în Film şi Teatru din Wisconsin, SUA)

îndrăzneala, talentul şi, mai presus de orice, spiritul civic. Produsul arhetipal al conceptului de virtii este temelia unui stat sau a unei armate; figura arhetipală a conceptului de virtu este eroul militar întemeietor, de exemplu Romulus. însă conceptul de virtu poate fi asociat cu urmărirea puterii şi a măririi prin orice mijloace şi cu orice preţ. Astfel, Machiavelli îşi manifestă antipatia pentru Caesar tiranul, întrucât acesta a distrus republica romană şi libertăţile oligarhice ale acesteia (Discorsi 1, 10). Cu toate acestea, pentru cei oprimaţi şi abătuţi, pentru cei aflaţi în lipsuri şi pentru alţi oameni care sufereau de pe urma sărăciei, Caesar a devenit un semn călăuzitor. Afirmaţia lui Asinius Pollio despre Caesar că ar fi exclamat „Ei au vrut astfel" când a văzut morţii romani acoperind câmpia de la Pharsalus aruncă o lumină puternică asupra caracterului şi motivelor lui Caesar. Aici vedem un om care depăşea sistemul în sânul căruia se născuse.
Şi totuşi, teoria istorică a „marelui om“ a reprezentat întotdeauna un mister pentru cărturari, care încearcă încă să găsească motivele. Adevărata enigmă este de ce oamenii urmează aceste personalităţi charismatice care fascinează masele (şi pe cărturari) şi lasă urme mari în nisipul istoriei. Pentru că, pentru a fi măreţi, oamenii măreţi au nevoie de susţinători care să îi aducă la acest nivel. Aşa se întâmplă când destinul unei naţiuni se află în mâinile unui individ divin şi, în acelaşi timp, există o dorinţă răspândită şi intensă de întoarcere la trecutul minunat şi la inocenţă. Acesta este rezultatul natural al unei ere haotice, iar Caesar a făcut cu siguranţă eforturi să se identifice cu un astfel de context, care era o parte esenţială a unui program organizat de mărire personală

O VIAŢĂ ÎN CUVINTE

Ca erou popular, Caesar este imortalizat în sutele de camp de Cesar care formează peisajul rural francez. Numele a fost atribuit fără discriminare tuturor întăriturilor din toate perioadele, însă în 1861 Napoleon al III-lea a sponsorizat o expediţie condusă de un soldat şi cărturar distins, colonelul Stoffel (1823-1907), pentru a descoperi şi a dezgropa castrele şi câmpurile de bătălie din timpul campaniilor din Gallia.
(Colecţia Fields-Carrâ)
ce l-a transformat pe Caesar într-o pacoste în ochii celor care într-un final i-au pus la cale eliminarea.
Caesar reprezenta o provocare pentru principiile care le formau viziunea asupra lumii şi nu trebuie să fim distraşi de bănuiala că era vorba de o încleştare meschină de personalităţi sau de o simplă divergenţă de opinii. Era nesăbuit în hotărârea sa. Nesăbuinţa lui poate trece

foarte bine drept prostie sau aroganţă, însă reprezintă o manifestare a aceleiaşi voinţe puternice care i-a permis să îi inspire pe soldaţii care l-au urmat. Nu era diferit ca natură, însă a manifestat o intensitate mai mare a scopurilor decât cei mai mulţi oameni. Societăţile umane, guvernate de minţi mediocre, se tem invariabil de turbulenţa creată de asemenea

prezenţă inovatoare, iar păstrarea ordinii sociale curente necesită întotdeauna o anumită formă de persecutare a personalităţilor catalizatoare ale istoriei; de aceea înţeleptul va fi considerat un lunatic, iar salvatorul - un blasfemator.

GLOSAR

Edil - Magistrat inferior ales anual, responsabil cu lucrările şi jocurile publice Cervus/cervi - Cadru cu ţepi Cippus/cippi - „Marcator de hotar" - ţăruş ascuţit Comitia centuriata - „Adunare a centuriilor" - adunare populară împărţită în cinci clase cenzitare, care alegea consulii, pretorii şi tribunii militari Cursus honorum - „Cursul onorurilor" - structura carierei senatoriale

Eques/equites -1. cavalerist;
2. membru al ordinului ecvestru

Evocaţi - Veterani rechemaţi în serviciu

Gladius/gladii - Sabie ascuţită purtată de legionari Imperium pro consulare - Putere a proconsulului Imperium pro praetore - Putere a propretorului Lilia - „Crini" - gropi circulare care conţineau cippi

Oppidum/oppida - Oraş fortificat

Pilum/pila - Arma principală de aruncare a legionarilor Pontifex maximus - „Mare preot" - Cel mai important preot al Romei

Primi ordines - „Cei din primele linii" - cei şase centurioni din cohorta întâi Proconsul - Consul a cărui comandă era prelungită Propretor - Pretor a cărui comandă era prelungită

Cvestor - Magistrat de rang inferior ales anual, responsabil în principal cu chestiunile fiscale

Scutum/scuta - Scut purtat de legionari

Stimuli - „Ţepi" - buşteni cu ţepi de fier înfipţi în ei Triplex ades - „Linie triplă de luptă" - dispusă în armata romană pe trei lini paralele.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Adcock, F. E., 1956, Caesar as a Man ofLetters, Cambridge, Cambridge University Press

Balsdon, J.P.V.D., 1958, „The Ides of March“, Historia 7, 80-94

, 1967, Julius Caesar: A Political

Biography, New York, Athenaeum Beard, M., şi Crawford, M.H., 1999,

Rome in the Late Republic: Problems and Interpretations Londra, Duckworth de Blois, L., 1987, The Roman Army and Politics in the First Century hefore Christ, Amsterdam, J. C. Gieben Bradford, E., 1984, Julius Caesar:

The Pursuit of Power, Londra, Hamish Hamilton

Brown, R. D., 1999, „Two Caesarian battle descriptions: a study in contrast", Classical Journal 94, 329-357 Brunt, P.A., 1988, The Fall of the Roman Republic and Related Essays, Oxford, Clarendon Press

Burns, A., 1966, „ Pompey’s strategy and Domitius’ last stand at Corfinium", Historia 15, 74-95 Cawthorne, N., 2005, Julius Caesar, Londra, Haus Publishing Chrissanthos, S.G., 2001, „Caesar and the mutiny of 47 BC“, Journal of Roman Studies 91, 63-75

Dando-Collins, S., 2002, Caesar’s Legion: The Epic Saga of Julius Caesar’s Elite Tenth Legion and theArmies of Rome, New York, John Wiley & Sons

Ezov, A., 1996, „The ‘Missing Dimension of C. Julius Caesar“, Historia 45, 64-94 Fields, N., 2008, The Roman Army of the Civil Wars, 90-30 BC, Oxford, Osprey

, 2008, Warlords of Republican Rome:

Caesar versus Pompey Barnsley, Pen &c Sword

Fuller, J. F. C., 1965, Julius Caesar:

Man, Soldier and Tyrant, Ware,

Wordsworth Editions

Gelzer, M., 1921, Caesar: Politician
and Statesman, Oxford, Blackwell
Gilliver, K., 2002, Caesar's Gallic Wars, 58-50 BC, Oxford, Osprey Goldsworthy, A.K., 1996, The Roman Army at War, 100 BC-AD 200 Oxford, Clarendon Press
, 2003, In the Name of Rome: The Men
who Won the Roman Empire, Londra, Phoenix
Grant, M., 1979, Julius Caesar, Londra, Weidenfeld 8z Nicolson Greenhalgh, P. A.L., 1980, Pompey:
The Roman Alexander, Londra, Weidenfeld 8i Nicolson
, 1981, Pompey: The Republican Prince,
Londra, Weidenfeld & Nicolson
Gruen, E.S., 1974, The Last Generation of the Roman Republic, Berkeley 8î Los Angeles, University of California Press Harmond, J., 1969 (disertaţie), Varmee et le soldat a Rome, de 107 a 50 avant notre ere, Paris
Henderson, J., 1998, Fighting For Rome: Poets and Caesars, History and Civil War, Cambridge, Cambridge University Press
Hillman, T.P., 1988, „Strategic reality and the movements of Caesar, January 49 BC", Historia 37, 248-252
Holland, T., 2003, Rubicon: The Triumph and Tragedy of the Roman Republic, Londra, Abacus
Hughes-Hallett, L., 1990, Cleopatra: Histories, Dreams and Distortions, Londra, Fourth Estate
Huzar, E. G., 1978, MarkAntony:
A Biography, Londra, Croom Helm Keegan, J., 1987, The Mask of Command, Londra, Jonathan Cape

mm

Keppie, L.J.F., 1984, The Makingofthe Roman Army, Londra, Routledge Kromayer, J., şi Veith, G., 1928, Heerwesen und Kriegfuhrung der Griechen und Romer, Miinchen, C.H. Beck
Lacey, W. K., 1978, Cicero and the End of the Roman Republic, Londra, Hodder & Stoughton
Lazenby, J.F., 1959, „The conference at Luca and the Gallic War: a study in Roman politics, 57-55 BC", Latomus 18, 67-76 Leach, J., 1978, Pompey the Great, Londra, Croom Helm
Le Bohec, Y., 1998, „Vercingetorix",
Rivista storica delV antichita 28, 85-120 Lintott, A.W., 1968, Violence in Republican Rome, Oxford, Clarendon Press
Meier, C., 1982, Caesar, Londra, Harper Collins
Miliar, F.G.B, 2002, The Roman Republic in Political Thought, Hanover, University Press of New England Mommsen, T., 1857, Die Rechts frage zwischen Caesar und dem Senate, Breslau,
M 8Î H Marcus
Morgan, L., 1997, „Levi quidem de re... Julius Caesar as tyrant and pedant", Journal of Roman Studies 87, 23-40 Morstein-Marx, R., 2004, Mass Oratory and Political Power in the Late Roman Republic, Cambridge, Cambridge University Press
Napoleon III, 1866, Historie de Jules Cesar - Tome Deuxieme, Guerre des Gaules, Paris, Henri Pion
Parker, H.M.D., 1926, „A note on the promotion of the centurions", Journal of Roman Studies 16, 45-52
, 1928, The Roman Legions,
Cambridge, Heffer 8i Sons Pelling, C.B.R., 1973, „Pharsalus",

Historia 22, 249-259
Redde, M. (ed.), 1996, L'armee romaine en Gaule, Paris, Editions Errance
Rice Holmes, T., 1911, Caesar's Conquest ofGaul, Oxford, Clarendon Press
Sabin, P, 2000, „The face of Roman battle", Journal of Roman Studies 90,1-17
Santosuosso, A., 2001, Stormingthe Heavens: Soldiers, Emperors and Civilians in the Roman Empire, Londra, Pimlico Seager, R.D., 2002, Pompey the Great:
A Political Biography, Oxford, Blackwell
Smith, R.D., 1958, Service in thepost- Marian Roman Army, Manchester, Manchester University Press
Stanton, G. R., 2003, „Why did Caesar cross the Rubicon?", Historia 52, 67-94 Walker, S., şi Highs, P, 2001, Cleopatra ofEgypt: From History to Myth, Londra, British Museum Press
Weinstock, S., 1971, Divus Julius Oxford, Oxford University Press
Welch, K., şi Powell, A. (editori), 1998, Julius Caesar as Artful Reporter: The War Commentaries as Political Instruments, Londra, Duckworth
Yakobson, A., 1999, Election and Electioneering in Rome: A Study in the Political System of the Late Republic, Stuttgart, Franz Steiner Yavetz, Z., 1983, Julius Caesar and his Public Image, Londra, Thames & Hudson

INDICE

Afranius, Lucius 54 Ahenobarbus, Lucius Domitius 54 Alba Longa 18 Alesia 36
Alexandru cel Mare 13 Ambiorix 89 Antonius, Marcus 55,121 Appian 28 Ariovistus 30
arvemi 75 atrebaţi 37
Baculus, Publius Sextus 82
belgi 37
Bibrax 37
Borgia, Cesare 131
Britannia 37
Brutus, Marcus Iunius 64
Caesariana celeritas 93
Calvinus, Cnaeus Domitius 55
Campania de la Ilerda 71
Casca 121
Cassius 64
Cassivelaunus 97
Cato, Marcus Porcius 25
Catulus, Quintus Lutatius 23
Celtillus 100
Cicero, Marcus Tullius 26
Cicero, Quintus Tullius 72
Cinna 14
Clausewitz, Karl Mărie von 70 Cornelia (prima soţie a lui Caesar) 14
Cotta, Lucius Aurunculeius 34
Crassus, Marcus Licinius 11
Crastinus, Caius 82
Dyrrhachium 34
eburoni 89
edili 20
Epeiros 72
equites (ordin ecvestru) 88 Eutropius 52 Fârsala 52 Filon din Bizanţ 91 Frontinus 52

Gallia Cisalpina 29 Gallia Transalpina 29 Gergovia (Gergovie) 94 hedui 102 helveţi 30
Hiempsal 106 Hispania Ulterior 24 Iuba, rege al Numidiei 65 Iulia, fiică a lui Caesar 14 Iulia, mătuşă a lui Caesar 14 Labienus, Titus Atius 56 Larissa 52 legio X Equestris 38 legionari 37
Longinus, Caius Cassius 64 ludi honorarii 20 Lupercalii 120 lusitani 24
Machiavelli, Niccold 131 Marius 14
Montaigne, Michel de 103 Montilla 69
Munda, bătălia de la (45 î.Hr.) 66 Muntele Cevenna (Cevennes) 75 Mytilene 11
Napoleon, împărat francez 35 nervi 37
Nietzsche, Friedrich 130 Nil 85,87
Octavianus 87,116-117,121 Onasandru 91 oppidum-uri (oraşe fortificate) 45,100,102 optimaţi („oameni foarte buni") 16,26-27,109 Paterculus, Velleius ?76 Petreius, Marcus 65-66, 72
Pharsalus, bătălia de la (48 î.Hr.) 51-52,64, 66, 71,82,87,91, 108,110,114,134 Picenum 104,106,108 Pius, Quintus Caecilius Metellus 22, 54,66 Plutarh 15,18,25,52,56,104, 126,130
Pollio, Asinius 114,134 Pompeius cel Mare 10,13,15, 21-22, 24,27-29,45,52, 54, 56,58,62-66,68,71-73,97, 103-104,106-113,118 Pompeius Magnus Minor, Cnaeus
9.66.68
Pompeius Magnus Pius, Sextus
66.68
Ponte di Tiberio, Rimini 79 pontifex maximus 22-23 primus pilus („prima suliţă")
81-82 Pullo, Titus 41
războaiele civile (49-45 î.Hr.)
86,113 Rhodos 18 Rubicon 29,93
Sabinus, Quintus Titurius 89-90 Sabis, bătălia de la (57 î.Hr.)
37-38,82 Sallustius 22,108 Scaeva, Marcus Cassius 82 Scipio, Metellus 54,64-66 Seneca 128,131 Servilia 64
Shakespeare.William 10,120,130 Suetonius 20,23,26,52,74,86, 114,120,127 Sulla, Lucius 113
Sulla, Publius Cornelius 34,56 SunTzu 73,75,92
Tacitus 113
Thapsus, bătălia de la (46 î.Hr.)
64, 87,118 Trebatius, Caius 40 treveri 89
tribuni militum (tribuni militari)
40
triumvirat 28 Troia 18
Uxellodunum (Puy-d'Issolud) 96
Vercingetorix 45-46, 51,97,100, 102-103 Vorenus, Lucius 41

n colecţia BESTSELLER BIOGRAFII
au apărut:

Titlurile colecţiei
BESTSELLER BIOGRAFII
BENITO MUSSOLINI ADOLF HITLER STALIN MAO ZEDONG ERNESTO GUEVARA JOHN FITZGERALD KENNEDY NAPOLEON BONAPARTE LAWRENCE AL ARABIEI MUSTAFA KEMAL ATATURK HAN NI BAL GHEORGHI KONSTANTINOVICI JUKOV CAIUS IULIUS CAESAR

Tipărit la R.A. „Monitorul Oficial"
MONITORUL
OFICIAL